

ANTIKA EHF 2018

Fornleifaskráning Arnarnes í Garðabæ

Deiliskipulag Arnarness

Ragnheiður Traustadóttir og Jakob Sindri Þórsson

Mynd 1 Smiðjuhóll [1445] sem er á lóð Hegranes 24, ekki hefur verið hróflað við honum. Myndin er tekin 1983 af Guðmundi Ólafssyni, fornleifafræðingi.

Forsíðumynd: Smiðjuhóll [1445] en á honum hvíla álög.

Ritstjóri: Ragnheiður Traustadóttir

Uppsetning: Ragnheiður Traustadóttir og Jakob Sindri Þórsson

Kortagerð: Ragnheiður Traustadóttir

www.antikva.is

Útgefandi: Antikva ehf.

ISBN númer: 978-9935-9222-2-9

Ljósmyndir í ritinu eru teknar af höfundum nema að annað sé tekið fram.

@ Ragnheiður Traustadóttir

Efnisyfirlit

Ljósmyndaskrá	5
Inngangur	7
Fornleifaskráningar í Arnarneslandi	8
Skráningarsvæðið	9
Tilgangur fornleifaskráningar	9
Fornleifaskráning og aðferðir	12
Númer minja	12
Tegund, hlutverk og heiti	13
Staðsetning	14
Staðhættir og lýsing	14
Hættumat	14
Mótvægisáðgerðir	14
Arnarnes	15
Arnarnes [1436] (GK-178:001) bæjarhóll bústaður	18
Kirkja – heimild [1437] (GK-178:002) bænhus	18
Útihús – heimild [1438] (GK-178:003)	19
Útihús – heimild [1439] (GK-178:004)	19
Arnarnestúngarður [1440] (GK-178:005) garðlag túngarður	19
Tóft [1441] (GK-178:006) dys legstaður	21
Arnarnestraðir – heimild [1442] (GK-178:007)	21
Brunnstígur – heimild [1443] (GK-178:008) leið	22
Arnarnesbrunnur [1444] (GK-178:009) vatnsból	22

Smiðjuhóll [1445] (GK-178:010) smiðja álagablettur.....	23
Arnarnesvör/Uppsátrið – heimild [1446] (GK-178:011) uppsátur	24
Þangtekja – heimild [1447] (GK-178:012)	25
Gvendarbrunnur [1448] (GK-178:013) vatnsból	25
Litla Arnarnes/Arnarneskot [1449] (GK-178:014) bæjarhóll býli	27
Þorgautsdys/Þorgarðsdys [1450] (GK-178:015) dys legstaður	28
Danskavað – heimild [1451] (GK-178:016) vað	30
Alfaraleið [1452] (GK-178:017) gata leið	31
Brunngata – heimild [1453] (GK-178:018) leið	33
Kulhesleiði/Kulhesdys [1455] (GK-178:020) legstaður	33
Vífilstaðagata – heimild [1456] (GK-178:021) leið	34
Wegenerstöpull [1457] (GK-178:022)	35
Þormóðsleiði/Þormóðsdys [1458] (GK-178:023) dys legstaður	36
Arnarneslækjarvað – heimild [1460] (GK-178:025) vað.....	37
Arnarnesmýrarbrú – heimild [1461] (GK-178:026) vegabót brú.....	38
Tjaldhóll – heimild [1462] (GK-178:027) örnefni áfangastaður	38
Mannvirki óþekkt [1463] tóft útihús naust	38
Túngarður [1465] (GK-178:029) garðlag túngarður	38
Tóft [1473] (GK-178:038) tóft útihús.....	39
Samantekt og niðurstöður.....	40
Heimildir.....	42
Árnastofnun-Örnefnasafn	42

Ljósmyndaskrá

Mynd 1 Smiðjuhóll [1445] sem er á lóð Hegranes 24, ekki hefur verið hróflað við honum. Myndin er tekin 1983 af Guðmundi Ólafssyni, fornleifafræðingi.	2
Mynd 2 Skjaskot af landfræðilega skráningargrunninum fyrir fornleifaskráningu í Garðabæ.	12
Mynd 3 Skráningarform í grunninum sem fylgir stöðlum Minjastofnunnar Íslands.	13
Mynd 4 Túnakort frá 1918 sem sýnir nokkurn veginn hvar bæjarhúsin, og túngarðurinn var á þeim tíma.	15
Mynd 5 Bæjarstæði Arnarnes [1436] er að finna undir þessari flöt.	17
Mynd 6 Arnarnestúngarður [1440] inni á óbyggðri lóð á Mávanesi 5.	20
Mynd 7 Dys eða tóft [1441] rétt sunnan við alfaraleiðina.	21
Mynd 8 Þetta gæti verið brunnurinn [1444] sem er innan rauða hringsins.	22
Mynd 9 Smiðjuhóll [1445], myndin er tekin í austur.	23
Mynd 10 Arnarnesvör/uppsátur [1446] í Bátsvík.	24
Mynd 11 Gvenndarbrunnur [1448]. Guðmundur Ólafsson.	26
Mynd 12 Litla Arnarnes [1449]. Ómar Smári Ármannsson 27	27
Mynd 13 Bæjarstæði Litla Arnarnes [1449]. Guðmundur Ólafsson.	28
Mynd 14 Þorgautsdys/Þorgarðsdys [1450]. Ómar Smári Ármannsson.	29
Mynd 15 Þorgautsdys/Þorgarðsdys [1450], tekin árið 1983. Í dag er hún meira gróin. Guðmundur Ólafsson.	30
Mynd 16 Þjóðleið, alfaraleið [1452], tekin í átt að Kópavogi. Ómar Smári Ármannsson.	31
Mynd 17 Þjóðleið, alfaraleið [1452], upp á Arnarnesháls. Guðmundur Ólafsson.	32
Mynd 18 Á þessa þúfu hefur verið bent sem Kulhesdys [1445], svæðið er mjög uppblásið... 34	34
Mynd 19 Wegenerstöpull [1457]. Þar hefur Garðabær látið setja upplýsingaskilti, hellulagt og komið fyrir bekk fyrir almenning 35	35
Mynd 20 Þormóðsleiði/Þormóðsdys eða tóft [1458]..... 36	36

Mynd 21 Frumgögn af Herforingjaráðskortinu, þar sést Hafnarfjarðarleiðin og Vífilstaðagata í kringum 1902.	37
Mynd 22 Tóft [1473], sennilega útihús frá Arnarnesi rétt utan túngarðs.....	39

Inngangur

Að beiðni Sólveigar Helgu Jóhannsdóttur fyrir hönd Garðabæjar þann 15. október tók skýrsluhöfundur að sér að skrifa skýrslu um fornleifaskráningu á Arnarnesi. Áður hafði höfundur skrifað greinagerð árið 2014 um eldri skráningar á svæðinu vegna ósamræmis í gögnum til grundvallar deiliskipulagi fyrir Arnarnes hvað snerti staðsetningu Gvendarbrunn. Í þeirri yfirferð komu í ljós frekari ágallar á skráningargögnum. Nú þegar er verið að ljúka við deiliskipulag á Arnarnesi sem unnið er af Hornsteinum ehf. hefur Minjastofnun Íslands farið fram á að skila þurfi skráningarskýrslu sem uppfylli kröfur um skráningar á deiliskipulagsstigi. Garðabær hefur verið að láta mælar upp allar minjar í landi Garðabæjar og þau gögn liggja til grundvallar þessari skýrslu ásamt þeirri skráningu sem fram fór árið 2014.

Í þessari skýrslu eru númer á fornleifum úr stafræna landfræðilega gagnagrunni Garðabæjar ásamt númerum úr fornleifaskráningu þeirri sem Fornleifastofnun Íslands ses. vann.¹ Er það gert til að auðvelt sé að átta sig á hvaða fornleifar er átt við því sú skýrsla er útgefin.

Á Arnarnesi er meðal annarra minja að finna Gvendarbrunn, þjóðleiðina, bæjarstæði Litla Arnarnes, Smiðjuhól og bæjarstæði Arnarnes, sem hefur verið sléttað út. Einnig eru þekktar þrjár dysjar sakamanna sem teknir voru af lífi á Kópavogspingi. Ein þeirra mun vera dys Hinrik Kules [1455] sem dæmdur var til dauða fyrir morð. Hinar dysjarnar tvær eru Þorgarðsdys [1450] og Þormóðsleiði [1458]. Líklegt er að dysjarnar sem voru uppi á hálsinum séu horfnar og að örnefni þeirra séu að færast til. Staðsetning þeirra í fyrri skráningu virðist vera tóft og fuglaþúfa. Þorgarðsdysin [1450] er enn við alfaraleiðina á leið upp Arnarneshálsinn.

Í þessari skýrslu, hjálögðum kortum og skrá yfir fornleifar er leitast við að gefa fullnægjandi upplýsingar til að ljúka megi deiliskipulagsvinnu og forða minjum frá raski. Ómar Smári Ármannsson, fornleifafræðingur, skráði með skýrsluhöfundi á vettvangi árið 2014 og Guðmundur Ólafsson skráði þetta svæði árið 1983. Guðmundur tók allar svarthvítu ljósmyndirnar sem birtast í skýrslunni. Þeim og öðrum, sem veittu aðstoð við gerð þessarar

¹Ragnheiður Gló Gylfadóttir og Rúnar leifsson (ritstj.), „Fornleifaskráning í Garðabæ”.

fornleifaskráningar, er þökkuð aðstoðin. Með skýrslunni fylgir fornleifaskrá og stafrænn hnitagrunnur.

Fornleifaskráningar í Arnarneslandi

Skipulögð fornleifaskráning hófst árið 1984 í Garðabæ og hafði hluti af Arnarnesi verið skráður þá. Guðmundur Ólafsson, fornleifafræðingur, vann þá skráningu fyrir Þjóðminjasafn Íslands. Sú skráning var aldrei gefin út en gögn frá þeirri skráningu hafa nýst við skráningarvinnu í Garðabæ og í þessari skýrslu má sjá ljósmyndir frá þeim tíma.

Skýrsluhöfundur skráði árið 1994 fyrir hönd Þjóðminjasafns Íslands hluta af Arnarneslandi vegna deiliskipulags og aftur árið 2004 Arnarnesland-Akraland, ásamt Önnu Rut Guðmundsdóttur, þá á vegum Byggðasafns Skagafirðinga. Það svæði, sem tilheyrði jörðinni Arnarnesi, er fyrir utan deiliskipulagið sem nú er unnið að.

Árið 2003 fór fram deiliskráning á völdum reitum í landi Arnarness. Skráningin var unnin af Fornleifastofnun Íslands ses. og var gerð af Elínu Ósk Hreiðarsdóttur. Síðar meir vann Fornleifastofnun Íslands ses. fornleifaskráningu fyrir aðalskipulagið í Garðabæ og var sú skráning ásamt þeirri sem var gerð árið 2003 notuð fyrir deiliskipulagið í Arnarnesi árið 2009.² Vegna ósamræmis í gögnum til grundvallar deiliskipulagi fyrir Arnarnes hvað snerti staðsetningu Gvendarbrunnns óskaði skipulagsstjóri Garðabæjar eftir því við undirritaða í tölvupósti 4. og 5. júní 2014 að gengið yrði úr skugga um rétta staðsetningu. Við vettvangsskoðun komu í ljós frekari ágallar á fyrirliggjandi gögnum. Í samráði við skipulagsyfirvöld í Garðabæ var því farið yfir allar staðsetningar með því að ganga svæðið og taka ný hnit og bera þau saman við fyrirliggjandi skráningu og var gefin út greinagerð ásamt kortum sem nýta átti með deiliskipulaginu árið 2014. Minjastofnun Ísland taldi þurfa nýja fornleifaskrá og er þessi skýrsla afrakstur þess.

² Sama heimild.

Það er mikilvægt að nefna að ef skýrsla Fornleifastofnunnar er lesin og kort skoðuð að menn átti sig á því að staðsetningar eru í nokkrum tilvikum ekki réttar, þótt lýsingar á staðhättum séu nærri lagi, og að hnitsetningu er því miður áfátt. Virðast að minnsta kosti sex fornleifar vera rangt staðsettar þannig að kemur að sök vegna skipulagsvinnunnar.

Skráningarsvæðið

Tilgangur fornleifaskráningar

Samkvæmt 4. mgr. 3. gr. laga um menningarminjar nr. 80/2012 (mml.), sem tóku við af Þjóðminjalögum nr. 107/2001 1. janúar 2013, njóta fornleifar friðunar og eru þannig verndaðar gegn hvers kyns raski.

Í 3. mgr. 3. gr. mml. eru fornleifar skilgreindar með svofelldum hætti:

„Fornleifar teljast hvers kyns mannvistarleifar, á landi, í jörðu, í jökli, sjó eða vatni, sem menn hafa gert eða mannaverk eru á og eru 100 ára og eldri, svo sem:

- a. búsetulandslag, skráðgarðar og kirkjugarðar, byggðaleifar, bæjarstæði og bæjarleifar ásamt tilheyrandi leifum mannvirkja og öskuhauga, húsaleifar hvers kyns, svo sem leifar kirkna, bænhúsa, klaustra, þingstaða og búða, leifar af verbúðum, naustum og verslunarstöðum og byggðaleifar í hellum og skútum,
- b. vinnustaðir þar sem aflað var fanga, svo sem leifar af seljum, verstöðvum, bólum, mógröfum, kolagröfum og rauðablæstri,
- c. tún- og akurgerði, leifar rétta, áveitumannvirki og aðrar ræktunarminjar, svo og leifar eftir veiðar til sjávar og sveita,
- d. vegir og götur, leifar af stíflum, leifar af brúm og öðrum samgöngumannvirkjum, vöð, varir, leifar hafnarmannvirkja og bátalægi, slippir, ferjustaðir, kláfar, vörður og önnur vega- og siglingamerki ásamt kennileitum þeirra,
- e. virki og skansar og leifar af öðrum varnarmannvirkjum,
- f. þingstaðir, meintir hörgar, hof og vé, brunnar, uppsprettur, álagablettir og aðrir staðir og kennileiti sem tengjast siðum, venjum, þjóðtrú eða þjóðsagnahefð,
- g. áletranir, myndir eða önnur verksummerki af manna völdum í hellum eða skútum, á klettum, klöppum eða jarðföstum steinum og minningarmörk í kirkjugörðum,

h. haugar, dysjar og aðrir greftrunarstaðir úr heiðnum eða kristnum sið,

i. skipsflök eða hlutar þeirra.“

Í 21. gr. mml. er kveðið á um verndun fornleifa:

„Fornleifum, sbr. 3. mgr. 3. gr., jafnt þeim sem eru friðlýstar sem þjóðminjar og þeim sem njóta friðunar í krafti aldurs, má enginn, hvorki landeigandi, ábúandi, framkvæmdaraðili né nokkur annar, spilla, granda eða breyta, hylja, laga, aflaga eða flytja úr stað nema með leyfi Minjastofnunar Íslands.

Eigendur og ábúendur jarða skulu hlúa að fornleifum á landareignum sínum og viðhalda umhverfi þeirra eftir því sem sanngjarnt getur talist. Minjastofnun Íslands er skylt að veita ráðgjöf og leiðbeiningar í því sambandi.

Minjastofnun Íslands gerir nauðsynlegar ráðstafanir til verndar fornleifum, viðhalds eða endurbóta, en áður skal gera landeiganda eða ábúanda viðvart um þær. Ef nauðsyn krefur lætur Minjastofnun Íslands rannsaka fornleifar með uppgreftri eða á annan hátt.“

Friðhelgi fornleifa er ekki háð því að þær séu þekktar eða hafi verið skráðar. Ef áður óþekktar fornleifar finnast ber að tilkynna það Minjastofnun Íslands, sbr. 38. gr. mml., og án tafar skv. 1. mgr. 23. gr. megi ætla að þær séu í hættu.

Eitt af markmiðum fornleifaskráningar er að sporna við því að minjar verði fyrir skemmdum af gáleysi eða að nauðsynjalausum. Fornleifaskráning kemur að notum í minjavörslu þegar ákvarðanir eru teknar um aðgerðir til verndar einstökum minjastöðum eða minjasvæðum. Auk þess kemur hún að gagni í rannsóknum og kynningum. Í þessu tilviki, þar sem unnið er að deiliskipulagi á útvistarsvæði, verða til möguleikar á að kynna og nýta minjar á svæðinu.

Ekki er það síður hagur þeirra sem stýra hvers konar framkvæmdum að eiga aðgang að yfirliti um fornleifar á tilteknu svæði. Segja má að við það vinnist tvennt. Unnt verður að taka tillit til minjanna við skipulagsvinnu og nýta þær til að varðveita sögu staðarins í landslaginu. Einnig má minnka stórlega líkur á að framkvæmdaraðilar rekist í miðjum klíðum á fornleifar sem þeir gerðu sér ekki grein fyrir að gætu verið fyrir hendi en reynist svo er nauðsynlegt að rannsaka með tilheyrandi kostnaði og töfum á framkvæmdum.

Björgunaruppgröftur, sem er unninn vegna framkvæmda og undir þrýstingi frá framkvæmdaraðilum, er heldur ekki æskilegur frá sjónarmiði fornleifafræðinnar.

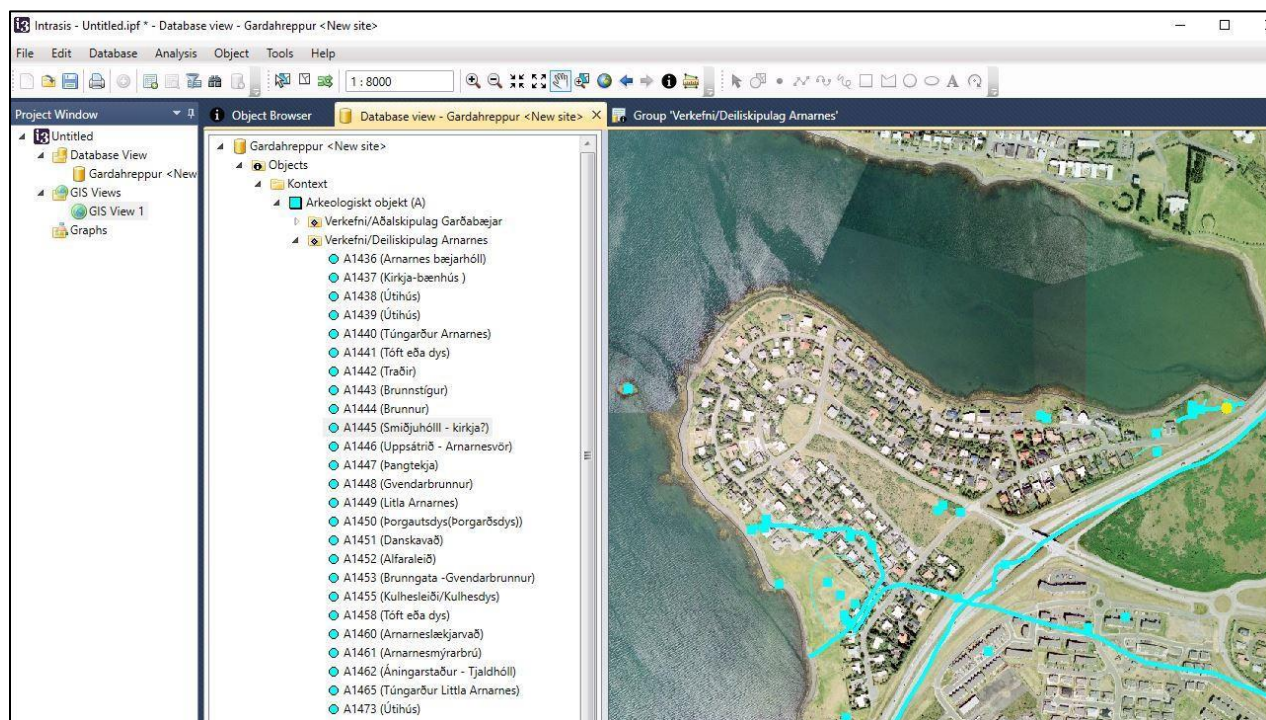
Fornleifaskráning sameinar þess vegna hagsmuni fræðigreinarinnar og þeirra sem standa að framkvæmdum.

Skráning fornleifa, húsa og mannvirkja skal skv. 16. gr. mml. fara fram áður en gengið er frá aðalskipulagi eða deiliskipulagi. Áður en deiliskipulag er afgreitt eða leyfi til framkvæmda eða rannsókna er gefið út skal skráning ætíð fara fram á vettvangi. Skulu skipulagsyfirvöld hafa samráð við Minjastofnun Íslands um tilhögun skráningar eða endurskoðun á fyrri fornleifa-, húsa- og mannvirkjaskrárm með hliðsjón af fyrirhuguðum breytingum á skipulagi. Óheimilt er að veita leyfi til framkvæmda án undanfarandi fornleifa-, húsa- og mannvirkjaskráningar. Þegar sérstaklega stendur á getur Minjastofnun Íslands veitt undanþágu fyrir framkvæmdum með tilteknum skilyrðum.

Skipulagsyfirvöld skulu tilkynna Minjastofnun Íslands um gerð skipulagsáætlana og verulegar breytingar á þeim og um gerð skýrslna um mat á umhverfisáhrifum.

Almennt er æskilegt að framkvæmdum sé beint frá minjastöðum en sé þess enginn kostur ber að tilkynna Minjastofnun Íslands um framkvæmdirnar með sannanlegum hætti með minnst fjögurra vikna fyrirvara eins og segir í 23. gr. mml. Enn fremur segir að Minjastofnun Íslands ákveði að undangenginni vettvangsskönnun hvort frekari rannsóknar sé þörf, hvort gera skuli tillögu um friðlýsingu eða hvort fornleifarnar megi víkja og þá með hvaða skilmálum. Óheimilt er að veita leyfi til framkvæmda fyrr en ákvörðun Minjastofnunar Íslands liggur fyrir.

Í 2. mgr. 28. gr. mml. segir að framkvæmdaraðili greiði kostnað við þær rannsóknir á fornleifum sem Minjastofnun Íslands ákveður að séu nauðsynlegar vegna fyrirhugaðra framkvæmda. Við allar umfangsmiklar framkvæmdir skal sá sem fyrir þeim stendur bera kostnað af nauðsynlegum rannsóknum og vettvangsskráningu fornleifa.

Mynd 2 Skjaskot af landfræðilega skráningargrunninum fyrir fornleifaskráningu í Garðabæ.

Fornleifaskráning og aðferðir

Við fornleifaskráninguna er fjallað um hvern minjastað fyrir sig. Ljósmyndir teknar og gerð kort auk þess sem minjarnar voru hnitsettar og færðar inn á loftljósmynd frá Loftmyndum ehf.

Númer minja

Minjar eru auðkenndar með númeri og sérheiti þeirra ef við á t.d. „**Arnarnes [1436] (GK-178:001)** bæjarhóll bústaður“. Fyrsta númer innan hornklofa er númer skráningarinnar í landfræðilega gagnagrunni Garðabæjar yfir fornleifar, örnefni og sögulegar minjar í Garðabæ. Seinna númer er númer Fornleifastofnunar Íslands ses. sem sá um fornleifaskráningu á svæðinu 2009 en í því númeri er jarðatal Johnsen númer 178. Heildarfjöldi minja voru 28.

Sérheiti	Smiðjuhöll
Bæjarnafn	Arnarnes
Jarðatal Johnsen	178
Flokkun	Búsetuminjar
Hlutverk_2	
Tegund	Álagablettur
Leið	
Lengd	10 meter
Breidd	9.5 meter
Hæð	0,6 metrar
Athugasemdir	
Umhverfi	Á lóð Hegranes 24 og honum hefur ekki verið raskað
Aðalsvæði	Arnarnes
Svæði	Arnarnes
Túnakort	<None>
Heimildir	FSI 2009:85,GRG 2001:23
Örnefnaskrá	Ö-Arnarnes, 1
Aldurstímabil	1500-1900
Skrásetjari	RT
Mæling	Uppmælingar
Skráningarár	2014
Skráningardagur	12.06.2014
Horfin	Nei
Horfin_ástæða	<None>
Hættumat	Mikill hættu
Hættuorsök	Vegna framkvæmda
Ástand	Vel greinanlegar fornleifar
GPS hnit Norður	6405883
GPS hnit Vestur	2155411
Verkefni	Deiliskipulag Arnarnes
Friðað	Já
Gömul númer	GK-178:010

Mynd 3 Skráningarform í grunninum sem fylgir stöðlum Minjastofnunnar Íslands.

Tegund, hlutverk og heiti

Tegund og hlutverki minja er eins og venjan er um fornleifaskráningar lýst í fáum orðum, þ.e. hvort um sé að ræða tóftir bæja eða útihúsa, höfn, byrgi, túngarð og þar fram eftir götunum. Stundum sér fornra minja ekki stað í landslaginu þótt þeirra sé getið í heimildum og kunna margar ástæður að vera fyrir því. Kemur þá fram í fornleifaskránni að „heimild” sé til um t.d.

útihús. Er leitast við að hafa fornleifaskrána eins nákvæma og kostur er því að leifar fornminja kunna að leynast í jörðu þótt ekki sé unnt að sjá þær með berum augum á yfirborðinu.

Hafi fornminjarnar sérnafn, t.d. *Smiðjuhóll* [1445], er það sérstaklega skráð en þegar engu slíku er til að dreifa kemur fyrir að hlutverki þeirra sé lýst þar sem heitið stæði annars, t.d. stígur eða varða.

Staðsetning

Tekin voru GPS hnit á öllum minjum eða þær mældar upp með nákvæmum gps mælingartæki úti á vettvangi og þau færð inn í landupplýsingagrunn Garðabæjar. Staðsetning þeirra er svo færð inn á loftmyndir frá Loftmyndum ehf. Í hjálagðri fornleifaskrá eru bæði gefin upp GPS hnit og hnit í landshnitakerfinu Ísnet 93 þegar við á. Gögnum er einnig skilað í stafrænu formi í landupplýsingarkerfi.

Staðhættir og lýsing

Ávallt er greint frá afstöðu skráðra minja í landslaginu, þeim og staðháttum lýst, bæði formi, umfangi og ástandi, og aðrar athugasemdir gerðar þegar þörf krefur, t.d. vísað í aðrar heimildir.

Hættumat

Leitast er við að leggja mat á þá hættu sem að fornleifunum kann að steðja, bæði af völdum náttúru og manna. Þetta er gert til að unnt sé að grípa til viðeigandi ráðstafana liggi minjar undir skemmdum eða geti orðið fyrir raski. Hætta vegna ábúðar þýðir að framkvæmdir eða álag kunni að raska fornminjum. Hætta vegna veðrunar þýðir að fornleifar séu smám saman að mást í burtu fyrir áhrif lofts eða vatns. Hætta vegna landbrots þýðir að fornleifar geti glatast af völdum vatns eða uppblásturs.

Ekki er lagt mat á hættu þegar einungis eru til heimildir um fornleifar og þær fundust ekki við vettvangsskráningu. Hættumatið kemur fram í fornleifaskránni.

Mótvægisáðgerðir

Ef minjar eru í hættu vegna framkvæmda er lagt til að framkvæmdum sé beint frá minjastaðnum. Ef það er ekki hægt er komið með tillögur að mótvægisáðgerðum. Það er þó alltaf Minjastofnun Íslands sem ákveður hvort og með hvaða hætti hvað þarf að gera.

Mynd 4 Túnakort frá 1918 sem sýnir nokkurn veginn hvar bæjarhúsin, og túngarðurinn var á þeim tíma.

Arnarnes

Búseta á Arnarnesi nær aftur á fyrir hluta 16. aldar miðað við ritheimildir. Arnarnes er fyrst getið í fógetareikningum 1547-48 en þá er jörðin komin undir Viðeyjarklaustur.³ Telja má þó líklegt að byggð sé mun eldri. Heimildir um búsetu á Arnarnesi eru fátæklegar en í Jarðabók Árna og Páls frá 1703 er Arnarnes konungsjörð og jarðardýrleiki óviss.⁴ Í *Jarðatali Johnsens* frá 1847 er Arnarnes enn í konungseign og metin á 20 hðr.⁵ Á túnakorti frá 1918 af Arnarnesi

³ DI XII, 113, 139, 154, 174.

⁴ Jarðabók, 1984, 227.

⁵ Jón Johnsen, 1847, 92.

segir að tún sé sléttað og farið að þýfast, það teljist 4 teigar og þar sé kálgarður að flatarmáli 900 m².⁶

Á nesinu eru þekkt tvö býli, Arnarnesið sjálft og svo Litla Arnarnes, sem einnig er þekkt sem Arnarnes gamla og Arnarneskot.⁷ Ekkert er minnst á kotið í jarðabókinni eða í jarðatali Johnsen og gæti það bent bæði til þess að það sé eldra en heimildirnar. Umfjöllun um kotið má finna í grein Matthíasar Þórðarsonar í árbók hins íslenska fornleifafélags frá árinu 1929.

Í Jarðabók Árna og Páls frá 1703 má sjá eftirfarandi samantekt um Arnarnes:

Arnarnes

Jarðardýrleiki er óviss.

Eigandinn kóngr. Majestat.

Ábúandinn Jón Gíslason.

Landskuld i €. Betalast með vi vættum fiska í kaupstað eður einu hundraði í fríðu og fiskaijórðung ofan á hverja á með lambi.

Við til húsabótar leggur ábúandi.

Leigukúgildi ii. Leigur betalast í smjöri heim til Bessastaða. Kúgildin uppýngir ábúandi.

Kvaðir eru mannlán um vertíð, betalast in natura eður leysist uieð hálfum skiphlut af fjegra raanna fari eður tveggja manna fari ef hitt er ei til. Stundum Ijær ábúandi fjegra manna þar til vertíðarbrúkunar i mannláns nafni millum kyndilmessu og Hallvarðsmessu og leggur ekkert annað til útgjörðar. Tveir dagslættir, gjaldast in natura. Hestlán til alþingiss eður inn imi sveit til að kalla hesta. Hrisshestar tveir, gjaldast in natura. Tvær ferðir í Elliðaár á ári. Skipaferðir þegar kallað er en þó ekki árlega. Húsastörf til Bessastaða þegar kallað er. Að bera fálka frá Bessastöðura í Hólmi síðan þar sigldu fDÍálkarnir. Heyhestur einn til fálkapeíningsins síðan þeir sigldu í Hólmi. Lambsfóður kauplaust og betala veturgamlan sauð ef lambið ferst.

Kvikfjenaður vi kýr og einn vetrúngur, ii hestar.

Fóðrast kann v kýr.

Heimilissmenn vi.

Skóg til kolgjörðar og hrisstekja sem kvöð er hefur jörðin í almenningi eður kóngslandi.

Torfrista og stúnga og móskurður nægilegt.

Rekavon nær engin.

⁶ Túnakort, 1918.

⁷ Gísli Sigurðsson, 1964, 2.

Hrognkelsafjara nokkur.

Marálm rekur en brúkast ekki

Heimræði er ekki, því að lánleiði er fram yfir hóf, og geta menn ekki nýtt innan úr þeim vog, sem að bænum liggur, en ábúandinn hefur í næstu tvö ár haft skipsuppsátur að leyfi eftirliggjarans í

Hafnarfirði, þar sem heitir Akurgerði; þar fyrir utan hefur bóndinn skipsuppsátur og vergagna brúkan þar sem hann kann að fá á Álftanesi eður Seltjarnarnesi fyrir undirgift.

Engjar eru öngvar.⁸

Mynd 5 Bæjarstæði Arnarnes [1436] er að finna undir þessari flöt.

⁸ Jarðabók, 1984, 227.

Arnarnes [1436] (GK-178:001) bæjarhóll bústaður

Elsta heimild um búsetu á Arnarnesi er að finna í fógetareikningum 1547-48 um jarðir Viðeyjarklausturs. Einnig má finna heimild um Arnarnes í fógetareikningum fyrir árin 1548-49, 1549-50 og 1550.⁹ Arnarnes átti þar sem nú er Akraland og hafa fornleifarannsóknir þar sýnt minjar frá landnámi; jarðhús frá 10. öld og garð frá miðöldum. Í örnefnalýsingu GS segir að Arnarnesbær hafi staðið í Arnarnestúni.¹⁰ Á túnakorti frá 1918 er á bæjarstæðinu sýnd mörg lítil hús í tveimur samhliða röðum.¹¹ Arnarnesbærinn var þar sem nú er útivistarsvæði, sem er suðvestur af baklóðum Blikaness 3 til 9, norðvestur af Hegranesi 22 og 24 niður að sjó. Inn í lóð Hegranes 24 er að finna Arnarnesbrunninn [1444] og Smiðjuhól [1445] en Arnarnesbærinn hefur líkast til verið rétt norðvestan við baklóð Hegranes 24.

Útivistarsvæðið er sléttað og á því má finna fótboltavöll auk rólurvöls. Sé horft í suðvestur er útsýni yfir Arnarnesvog, Garðahraun og Álftanes. Framkvæmdir fyrri tíma við sléttun á túninu fylgdu án efa uppbyggingu á Arnarnesi á sjöunda áratugnum. Líklega má enn finna leifar af bæjarhólnum í misfellum sem sjá má á túninu, en að öllum líkindum var efni rutt til við sléttun en ekki flutt burt. Heimildir benda til þess að búseta hafi verið á Arnarnesi allt frá miðöldum og eru það því góðar vísbendingar um að eldri mannvistarleifar eru enn að finna undir sverðinum.

Kirkja – heimild [1437] (GK-178:002) bænhús

Í fógetareikningum fyrir árin 1547-48, 1548-49, 1549-50, og 1550 er getið um 2 kirkjukúgildi í Arnarnesi.¹² Heimildin er áhugaverð þar sem hún bendir til þess að þarna hafi verið kirkja eða bænhús á 16. öld, og þá sennilega ennþá fyrr. Staðsetning bænhússins/kirkjunnar er ekki þekkt, en þó er hugsanlegt að bænhúsið/kirkjan sé í Smiðjuhól [1445], samanber álögin, auk þess sem

⁹ DI XII, 113, 139, 154, 174.

¹⁰ Ö-Arnarnes GS, 1.

¹¹ Túnakort, 1918.

¹² DI XII, 113, 139, 154, 174.

tóft er að finna á hólnum. Staðsetning er ókunnug en ef þarna hefur verið kirkja þá hefur hún verið á bæjarstæðinu.

Útihús – heimild [1438] (GK-178:003)

Á túnakorti frá 1918 sést útihús 120 m norður af bæjarhúsum Arnarness.¹³ Útihúsið var líklega þar sem nú eru lóðamörk Blikanes 11, Blikanes 13 og Mávanes 2.

Útihús – heimild [1439] (GK-178:004)

Á túnakorti frá 1918 sést útihús áfast við túngarð um 140 m norður af bæjarhúsum Arnarness.¹⁴ Útihúsið var líklega þar sem nú stendur íbúðarhús að Blikanesi 10.

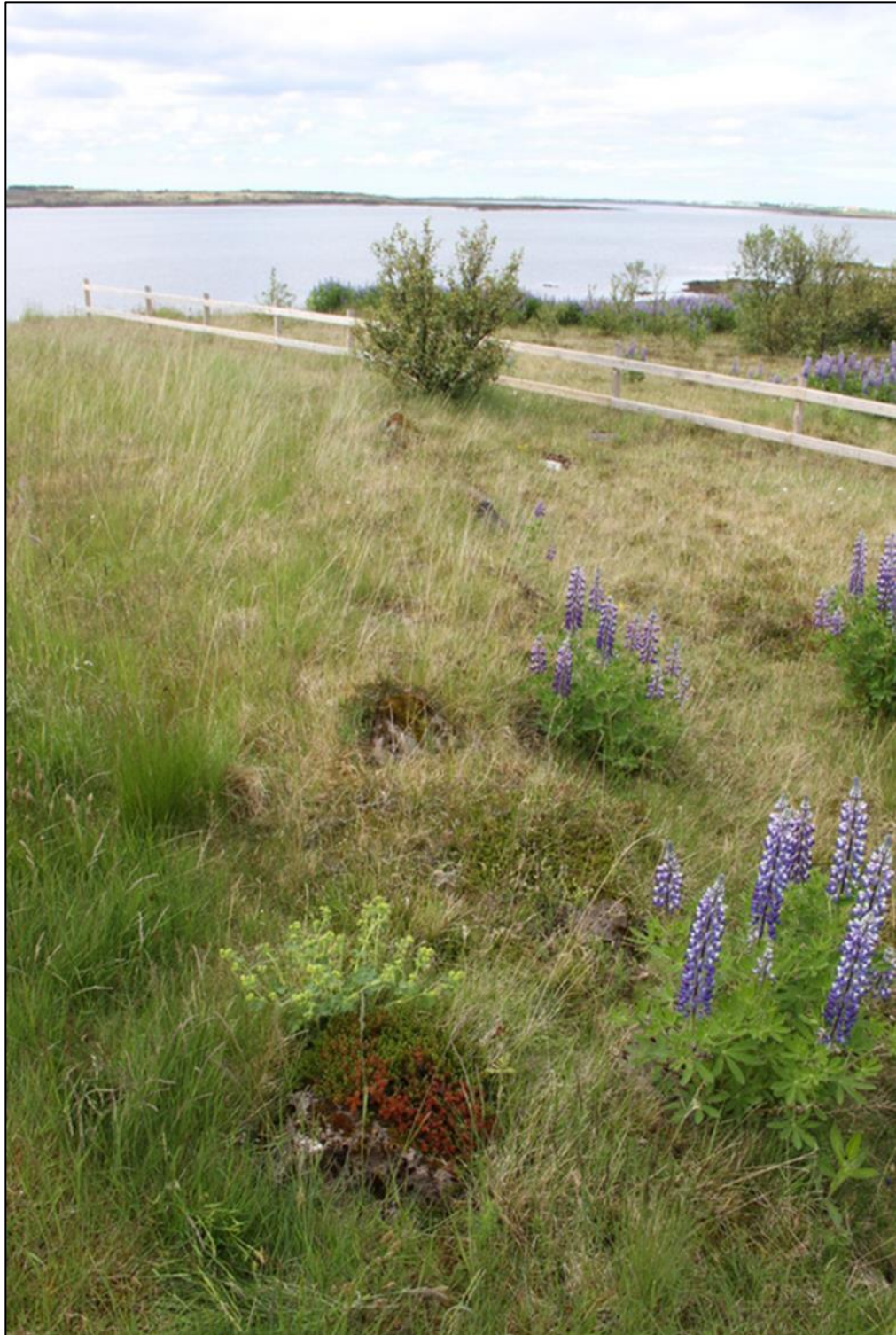
Arnarnestúngarður [1440] (GK-178:005) garðlag túngarður

Í örnefnalýsingu GS segir „Arnarnesbær stóð í Arnarnestúni, Arnarnestúngarður lá um túnið. Austurtúngarður að austan, norðurtúngarður að ofan, norðan, og vesturtúngarður að vestan. Allir voru garðar þessir af grjóti og torfi hlaðnir”.¹⁵ Byggð hefur eytt Arnarnestúngarði að mestu en sjá má hluta hans á auðu lóðinni Mávanes 5. Túngarðsbrotið, sem er allgróið, er fremur beint og er líklega úr norðurtúngarði. Brotið nær frá gagnstétt að austan fram að strönd að vestan og er um 50 m langt. Við vettvangsskoðun mátti sjá ummerki þess að tún hafi staðið sunnan við brotið. Í túngarðsbrotinu mátti greina grjót allt að 30 sm í þvermál, en þau verða sýnilegri í garðsbrotinu eftir því sem gengið er vestur með garðinum niður að strönd. Túngarðsbrotið er rúmlega 1 m breitt og 60 cm þar sem það er hæst.

¹³ Túnakort, 1918.

¹⁴ Sama heimild.

¹⁵ Ö-Arnarnes, 1.

Mynd 6 Arnarnestúngarður [1440] inni á óbyggðri lóð á Mávanesi 5.

Tóft [1441] (GK-178:006) dys legstaður

Tóftin, eða hóllinn, er um 1,3 m á hæð, 4,5 x 3 m að flatarmáli og vel sýnileg þrátt fyrir að vera algróin. Hún snýr NA-SV. Aðeins sést grjót í tóftinni að norðanverðu og er hún nokkuð ávöl í laginu en sporöskjulöguð að grunnmáli. Tóftin er sunnan við alfaraleiðina [1452] og liggur fast að henni. Ekki er ljóst hvers konar mannvirki þetta er eða hvort þetta sé dys. Það er eins og grafið hafi verið inn að henni að norðanverðu.

Mynd 7 Dys eða tóft [1441] rétt sunnan við alfaraleiðina.

Arnarnestraðir – heimild [1442] (GK-178:007)

„Arnarnestraðir lágu heiman frá bæ austur í garðshlið, þar sem saman komu traðarveggir og austurgarður,” segir í örnefnalýsingu.¹⁶ Í Örnefni og leiðir segir: „Arnarnestraðir, hlaðnar torfi og grjóti, lágu í túngarðshliðið og að gömlu alfaraleiðinni sem lá upp með austurtúngarðinum.”¹⁷ Traðirnar sjást ekki í dag en hafa að líkindum stefnt frá bæ [1436] og í átt að lóð Hegrans 24.

¹⁶ Ö-Arnarnes, 1.

¹⁷ Guðlaugur R. Guðmundsson, 2001, 67.

Brunnstígur – heimild [1443] (GK-178:008) leið

„Brunnstígur lá heiman frá bæ [1436] til vesturs niður í túnið að Arnarnesbrunni [1444],” segir í örnefnalýsingu.¹⁸ Þar sem Arnarnesbærinn var áður, sem og stór hluti túnsins, er nú sléttað grænt útivistarsvæði. Brunnstígur er ekki sýnilegur en þar sem brunnurinn er líkast til inni á lóð Hegranes 24 þá hefur hann legið þangað frá bæjarstæðinu.

Arnarnesbrunnur [1444] (GK-178:009) vatnsból

„Brunnstígur [1443] lá heiman frá bæ til vesturs niður í túnið að Arnarnesbrunni,” segir í örnefnalýsingu.¹⁹ „Arnarnesbrunnur var í túninu suður frá bænum” segir í örnefni og fiskimið.²⁰ Túnakort af Arnarnesi frá 1918 sýnir að öllum líkindum hafi brunnurinn verið á húslóð Hegranes 24 og virðist sem hann sé um 8 m norðvestur af Smiðjuhól [1445]. Þar er að finna hringlaga dæld sem minnir á þekkta brunna t.d á Álftanesinu og í Garðahverfi.

Mynd 8 Þetta gæti verið brunnurinn [1444] sem er innan rauða hringins.

¹⁸ Ö-Arnarnes, 1.

¹⁹ Sama heimild.

²⁰ Gísli Sigurðsson, 1964, 2.

Smiðjuhóll [1445] (GK-178:010) smiðja álagablettur

„Smiðjuhóll er hóll suðaustur frá bænum í túninu. Á hólnum eiga að vera mikil álög og hörð ummæli. Við honum má ekki hrófla, og hann mátti ekki slá.” segir í örnefnalýsingu.²¹ Í örnefnum og leiðum segir að Smiðjuhóllinn hafi verið í suður frá Arnarnesbæ, skammt frá Brunninum. Ekki mátti slá hann því að honum voru þung ummæli og álög. Missir bestu kýrinnar úr fjósinu átti að fylgja eftir ef út af var brugðið. Hann var aldrei sleginn og aldrei við honum hreyft.²² Sagt er í skýrslu Fornleifastofnunar að sléttað hafi verið úr Smiðjuhól og að hann sé horfinn. Líkur benda hins vegar til að um sé að ræða hól á lóðinni Hegranes 24. Þar er hóll sem er um 10 x 9 m og ekki hefur verið sléttað úr honum. Eigendur Hegranes 24 hafa látið hann í friði. Brunnurinn [1444] er þar rétt hjá. Á hólnum virðist vera tóft sem snýr austur - vestur og inngangur í hana að vestan. Lengd tóftar er 5 til 6 m og breidd 4 til 5. Það er hugsanlegt að þarna sé kirkjan sem vísbendingar eru um að hafi verið á Arnarnesi á fyrri hluta 16. aldar.

Mynd 9 Smiðjuhóll [1445], myndin er tekin í austur.

²¹ Ö-Arnarnes, 1.

²² Guðlaugur R. Guðmundsson, 2001, 139.

Arnarnesvör/Uppsátrið – heimild [1446] (GK-178:011) uppsátur

„Bakkar liggja að Arnarnesvogi. Eystribakkarnir eru hærri. Þá er lægð, og niður undan henni er Bátsvík, þá er Uppsátrið eða Arnarnesvör,” segir í örnefnalýsingu.²³ Bátsvík er um miðbik Arnarnessins að suðvestanverðu á strönd beint niður (suðvestur) af Mávanesi 2 og Blikanesi 9. Ströndin er með fíngerðum sandi og smásteinum inn á milli. Bátsvík er að líkindum skjólbesti landingarstaðurinn á vestanverðu Arnarnesinu. Við vettvangsathugun sást ekkert sem bendir til að vörin sé manngerð. Uppsátrið hefur að líkindum verið um 90 - 100 m vestur af bæ [1436].

Mynd 10 Arnarnesvör/uppsátur [1446] í Bátsvík.

²³ Ö-Arnarnes, 1.

Þangtekja – heimild [1447] (GK-178:012)

„Vestan túns er svo Nesið og fer lækkandi niður að sjó. Framan við það er Arnarnessker. Þar var þangtekja býlisins,” segir í örnefnalýsingu.²⁴ Arnarnessker (Arnarneshólmi) gengur norðvestur út af Arnarnesi. Þar er lágur tangi og sker skammt undan honum, sem er laust frá landi. Tanginn er alpakinn fersku þangi og fer hann undir sjó á flóði.

Gvendarbrunnur [1448] (GK-178:013) vatnsból

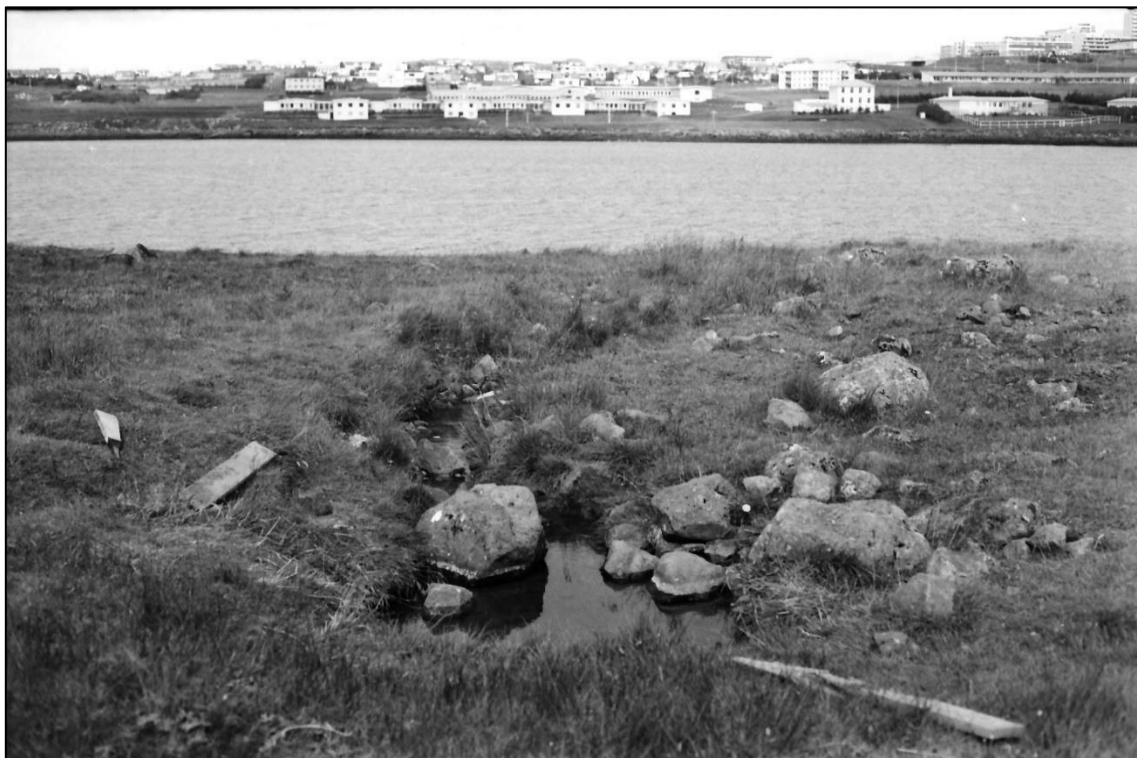
Elsta heimild um Gvendarbrunn er að finna í lýsingu Garðaprestakalls 1842. Þar segir séra Árne Helgason, að Gvendarbrunnur sé „...norðan til í Arnarneshálsi.“²⁵ Matthías Þórðarsson, fyrrum þjóðminjavörður, fjallar um ýmsar minjar á svæðinu í grein sinni „Nokkrar Kópavogsminjar“. Þar má finna umfjöllun um samtal hans og Þuríðar Mathiesen sumarið 1926 sem segir honum frá nokkrum örnefnum á svæðinu og það sem hún þekkir og veit um sögu þeirra, þar segir: „Gvendarbrunnur er sunnan vogsins, í hálsbrúninni, rétt upp af svokölluðum Bæjarsteinum, sem eru þar úti í Leirunni, og er lítil laug skamt framar í vognum, að sögn Þuríðar. Þarna á að hafa verið bær í fyrndinni. Mun það hafa verið þar sem enn er grasgefinn mói, rétt við voginn. Ekkert sést þar til tófta. Við brunninn, sem er raunar dálítill lind, er lagleg, eggslétt grasflöt. Brunnurinn er sjálfsagt kenndur við Guðmund byskup góða, eins og aðrir Gvendarbrunnar. – En hitt er óvissara hvort Gvendarhóll, sem áður var nefndur, sé kenndur við hann einnig.“²⁶ Gvendarhóll þessi er skammt fyrir norðan Systkinaleiði.²⁷

²⁴ Ö-Arnarnes, 1-2.

²⁵ „Landnám Ingólfs“, 205.

²⁶ Matthías Þórðarson, 1929, 32.

²⁷ Sama heimild.

Mynd 11 Gvendarbrunnur [1448]. Guðmundur Ólafsson.

Árni Óla skrifar um þennan sama Gvendarbrunn í bók sinni *Sagt frá Reykjavík*, bls. 119: „Annar Gvendarbrunnur er norðan í Arnarneshálsi, þar sem vegurinn mun hafa legið yfir hálsinn fyrrum; er þetta lítil lind, en göngumóðum mönnum hefir þótt gott að geta svara þar þorsta sínum.“²⁸

„Nokkru þar fyrir innan [Bæjarsker], spöl uppi í holtinu, er Gvendarbrunnur, lind sem Guðmundur biskup góði á að hafa vígt. Frá brunninum rennur Brunnlækurinn til sjávar,” segir í örnefnalýsingu.²⁹ „Gvendarbrunnur er á há-Arnarneshálsi”, segir í örnefnalýsingu AG.³⁰

²⁸ Árni Óla, 1966, 119.

²⁹ Ö-Arnarnes, 2.

³⁰ Ö-Arnarnes AG, 1.

Litla Arnarnes/Arnarneskot [1449] (GK-178:014) bæjarhóll býli

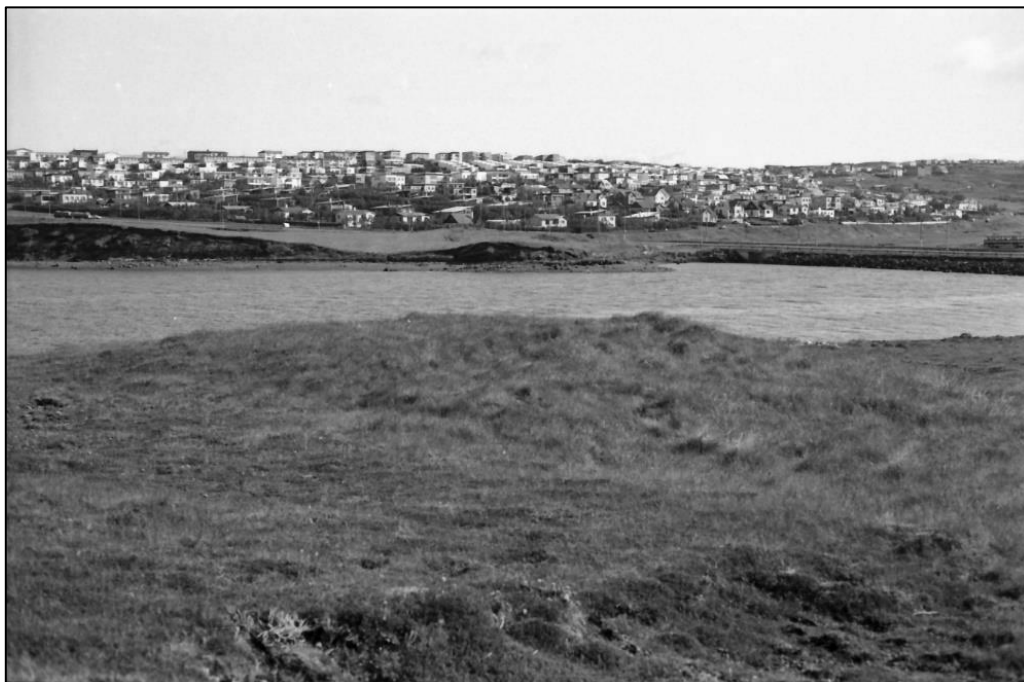
„Þar enn innar með fjöru [en Gvendarbrunnur 1448] er svo Arnarneskot, Arnarnes gamla eða Arnarnes litla,” segir í örnefnalýsingu.³¹ „[Þorgautsdys 1450] er að austanverðu við gamlavegin, skammt suður frá Litla-Arnarnesi, er Þuríður [Guðmundsdóttir, f. í Kópavogi 21.9.1855] kvað svo heita. Þar sést enn á flöt niður við veginn, norðan gamla vegarins, litlar og óglöggar tóftir eftir kot, sem var þar fyrrum.”³² Bæjarstæði Litla Arnarnes er NA af Súlunesi 33, á austurströnd Arnarness við Kópavog sunnanverðan. Bæjarhóllinn er algróinn en fast við hólinn að norðanverðu er 4 m hár rofinn bakki sem liggur niður að strönd.

Mynd 12 Litla Arnarnes [1449]. Ómar Smári Ármannson

³¹ Ö-Arnarnes, 2.

³² Matthías Þórðarson, 1929, 30.

Mynd 13 Bæjarstæði Litla Arnarnes [1449]. Guðmundur Ólafsson.

Þorgautsdys/Þorgarðsdys [1450] (GK-178:015) dys legstaður

„Ofan til við [Litla Arnarnes-Arnarneskot 1449] er dys, nefnist Þorgautsdys. Þar var réttaður þjófur, og gekk hann mjög aftur og var lengi á ferli í Seltjarnar- og Álftaneshreppum,” segir í örnefnalýsingu.³³ „Neðar [en Kulhesdys], á norðanverðum hálsinum. Kvað [Þuríður Guðmundsdóttir, f. í Kópavogi 21.9.1855] vera dys Þorgarðs, sem svo miklar þjóðsögur gengu um, sbr. Þjóðs. Jóns Árnas., I, 388-91. Mun sú dys þó frá fyrri tímum en Þorgarður á að hafa verið á, eftir þjóðsögunum. Annars er svo að sjá að sumt í þeim, einkum frásögnin um glæp þann er Þorgarður á að hafa verið drepinn fyrir, stafi frá máli Sigurðar á Árbæ. En hvað sem um það er, þá er líklegast að þessi dys sé yfir einhverjum, sem hafi verið líflátinn hér skammt frá eftir dómi á Kópavogspingi. Ögmundur skólastjóri Sigurðsson hefir sagt mér, að Filippus heitinn Filippusson, sem ólst upp í Arnarnesi, hafi skýrt svo frá, að þetta væri dys Steinunnar frá Árbæ. Ekki er það fortaksmál, þótt það komi ekki heim við frásögn Þuríðar. Dysin er úr

³³ Ö-Arnarnes, 2.

grjóti og allstór. Að norðanverðu hefir henni verið rótað mikið upp, fyrir nokkrum árum, og kann þá að hafa verið tekið nokkuð grjót úr henni. Hún er að austanverðu við gamla veginn, skammt suður frá Litla-Arnarnesi [...].³⁴ Þorgautsdys er 20 m norðan við Hafnarfjarðarveg og 5 m norðan við hljóðeinangrandi upphækkun sem liggur meðfram veginum. Dysin er um 65 m austan við Súlunes 26 og hefur að líkindum verið 10-20 m suðaustan við gömlu alfaraleiðina [1452]. Að líkindum er þetta Þorgarðs-/Þorgautsdys en sagnir eru um þrjár dysjar á þessum slóðum. Hinar tvær hafa líklega verið ofar á hálsinum. Guðmundur Ólafsson skráði staðinn 1983 fyrir Þjóðminjasafn Íslands og taldi að um Þorgarðsdys væri að ræða.

Umhverfis eru lyngi, mosa og grasi vaxnir móar í aflíðandi halla að sjó. Dysin er sporöskjulaga og samanstendur af smáum, ávölum steinum, flestum um 20 cm í þvermál. Stærri steina má sjá í ytra lagi dysjarinnar. Steinarnir eru vaxnir mosa og skófum. Þó stendur hún herra en umhverfið, mest um 0,3 á hæð. Lyng og annar gróður vex yfir jaðar hennar og stærð er um 5 x 4 m.

Mynd 14 Þorgautsdys/Þorgarðsdys [1450]. Ómar Smári Ármannsson.

³⁴ Matthías Þórðarson, 1929, 30.

Mynd 15 Þorgautsdys/Þorgarðsdys [1450], tekin árið 1983. Í dag er hún meira gróin. Guðmundur Ólafsson.

Danskavað – heimild [1451] (GK-178:016) vað

„Hér um leirurnar rennur Kópavogslækur, en um hann eru landamerkin allt inn að Danskavaði. Mun hafa verið neðan við þá brú, sem hér liggur yfir lækinn,” segir í örnefnalýsingu.³⁵ Þar sem Danskavað var áður er nú Kópavogsbrú. Umhverfi Danskavaðs er í dag manngert og landfyllt, m.a. er 5 akgreina umferðarbrú á þessum stað.

³⁵ Ö-Arnarnes, 2.

Mynd 16 Þjóðleið, alfaraleið [1452], tekin í átt að Kópavogi. Ómar Smári Ármannsson.

Alfaraleið [1452] (GK-178:017) gata leið

„Frá Danskavaði [1451] lá alfaraleiðin með vognum sunnan og ofan Arnarneskots upp holtið á Arnarneshálsi.” – „Framan í Arnarnesbrekku var á veginum, fram til árána 1940 - 1945, Arnarnesess.” – „Síðan lá gatan áfram inn með holtinu, sem nefndist Móholt.” – „Alfaraleiðin lá niður af holtinu, niður með túngarði [1440], niður að Arnarneslæk,” segir í örnefnalýsingu.³⁶ Gamla alfaraleiðin er enn greinileg austan við Súlunes og að Hafnarfjarðarbraut. Sést hún

³⁶ Sama heimild.

austan við Súlunes 26 rúma 30 m áður en hún er rofin af vegruðningi. Þessi vestasti hluti leiðarinnar er mjög skýr. Leiðin er nokkuð breið, allt að 1,4 m frá botni hennar og upp á norðurbarminn á þessum kafla. Leiðin er rofin á um 25 m kafla en heldur svo áfram til austurs, nokkuð grynri og ógreinilegri. Gatan liggur þaðan, óslitin allt að Hafnarfjarðarbraut eða tæpa 200 m. Á þessum kafla er slóðinn yfirleitt fremur grunnur eða innan við 10 cm djúpur. Undantekning er þar sem slóðinn liggur sunnan í bæjarhól Litla-Arnarness [1449] frá áætluðum lóðamörkum lóðar 33 við Súlunes og að túngarði Litla-Arnarness. Á þessum slóðum eru allt að 1,5 m frá botni slóðans og að brúnum hans. Greinilegt er hvar slóðinn liggur yfir túngarðinn. Á Herforingjaráðskortinu má sjá hvernig leiðin var í kringum 1900 en þá hafði hún verið að færast lengra frá reiðgötunni og liggur sú leið að mestu undir núverandi vegi.

Mynd 17 Þjóðleið, alfaraleið [1452], upp á Arnarnesháls. Guðmundur Ólafsson.

Brunngata – heimild [1453] (GK-178:018) leið

„Þar sem [Arnarnesháls] er hæstur, kemur Brunngatan neðan frá Gvendarbrunni. Hún er vel sýnileg, en mosagróin. Sýnir, að hún hefur verið troðin, en fyrir mjög löngu niður lögð. Vera má, að naut hafi verið rekin hingað til vatns.” segir í örnefnalýsingu.³⁷ Ekki er nú unnt að greina hvar Brunngata hefur legið frá Gvendarbrunni og upp hálsinn.

Kulhesleiði/Kulhesdys [1455] (GK-178:020) legstaður

„Á háholtinu vestan [Hafnarfjarðarvegar] er stór þúfa, og liggur alfaraleiðin rétt hjá. Hér er Þormóðsleiði eða Þormóðsdys [1458]. Enn vestar er svo Kulhesleiði eða Kulhesdys. Þormóður var dæmdur á Kópavogspingi til lífláts fyrir þjófnað, en Kulhes, þýzkur maður, dæmdur þar fyrir mannvíg. Vó mann, íslenzkan, á Bessastöðum.” segir í örnefnalýsingu.³⁸ Ekki eru til öruggar heimildir fyrir nákvæmri staðsetningu Kulhesleiðis. „En því er þessa dóms [dauðadómur yfir þýskum manni, Hinrik Kules 23.2.1582 á Kópavogspingstað] minnst hér, að sagt hefur verið, að dys sú, sem er efst á Arnarneshálsi, vestan við gamla veginn, sé dys dansks manns, er tekinn hafi verið af fyrir einhvern glæp. Dys þessi er nú að mestu grasi gróin.” – „[Þuríður Guðmundsdóttir f. í Kópavogi 21.9.1855] sagði [MÞ] af munnmælunum um dysina við veginn gamla efst á Arnarneshálsi”.³⁹ Kulhesleiði er um 1 m há og flöt í toppinn, ummál neðst um 1-2 m en efst um 0,4 m. Mikið jarðvegsrof hefur átt sér stað í kringum þúfunna.

³⁷ Sama heimild.

³⁸ Sama heimild.

³⁹ Matthías Þórðarson, 1929, 3-4, 29-30.

Mynd 18 Á þessa þúfu hefur verið bent sem Kulhesdys [1445], svæðið er mjög uppblásið.

Vífilstaðagata – heimild [1456] (GK-178:021) leið

„Austur úr alfaraleiðinni neðan við Þormóðsdys [1441] lá Vífilstaðagata neðan undir holtinu; markar enn fyrir henni.” segir í örnefnalýsingu.⁴⁰ Vífilstaðagata er merkt á kort í Örnefni og leiðir en þar segir að gatan hafi verið frá Arnarneströðum [1442] um sunnanvert Arnarnesholt að Norðlingavaði á Arnarneslæk, síðan austan við Hofsstaðaholt til Vífilsstaða. Af kortinu að dæma virðist gatan liggja þvert austur af Hafnarfjarðarvegi að Dýjakrókum.⁴¹ Vífilsstaðagötu má sjá á Herforingjaráðskortinu eins og hún var ca. 1902 en í dag er hún að mestu leyti horfin undir ný mannvirki í Akrahverfi.

⁴⁰ Ö-Arnarnes, 2

⁴¹ Guðlaugur Rúnar Guðmundsson, 23, 67.

Wegenerstöpull [1457] (GK-178:022)

Wegenerstöpull er annar tveggja steinstöpla (svipaður stólpi var reistur í Öskjuhlíð) sem reistur var af Alfred Wegener, þýskum vísindamanni, hér á landi vafalaust til viðmiðunar til að sýna fram á landrekskenninguna sína. Stöpulinn reisti Wegener í aprílmánuði árið 1930.⁴² Árið 2000 voru settar plötur með söguágripi á stöpulinn. Stöpullinn er ferkantaður, steypdur og rúmlega 3 m hár. Flatarmál er 1 x 1 m. Hann stendur við gangstétt efst á götunni Hegranes við gatnamót Arnarnes og Hegranes. Stöpullinn er ekki fornleifar en hefur sögulegt gildi.

Mynd 19 Wegenerstöpull [1457]. Þar hefur Garðabær látið setja upplýsingaskilti, hellulagt og komið fyrir bekk fyrir almenning.

⁴² Sama heimild, 23.

Þormóðsleiði/Þormóðsdys [1458] (GK-178:023) dys legstaður

„Á háholtinu vestan [Hafnarfjarðarvegur] er stór þúfa, og liggur alfaraleiðin rétt hjá. Hér er Þormóðsleiði eða Þormóðsdys. Enn vestar er svo Kulhesleiði eða Kulhesdys [1455]. Þormóður var dæmdur á Kópavogssþingi til lífláts fyrir þjófnað, en Kulhes, þýzkur maður, dæmdur þar fyrir mannvíg. Vó mann, íslenzkan, á Bessastöðum,” segir í örnefnalýsingu.⁴³ Lítil algróin rúst er á mel á opnu og óbyggðu svæði á miðju Arnarnesi milli gatnanna Arnarness, Tjaldaness og Hegraness, um 15-20 m NA af Kuhlesdys [1455] og 40-50 m VNV af Wegenerstöpli [1457]. Rústin er 3 x 3 m að ummáli með hólfi í miðju sem er 1 x 1 m. Hæð er um 1 m. Finna má grjót í innra hólfi en ytri veggir eru úr torfi. Ekki er hægt að sjá neinn inngang í hana. Guðmundur Ólafsson skráði fornleifar í Garðabæ árið 1983 og taldi þetta vera Þormóðsdys.

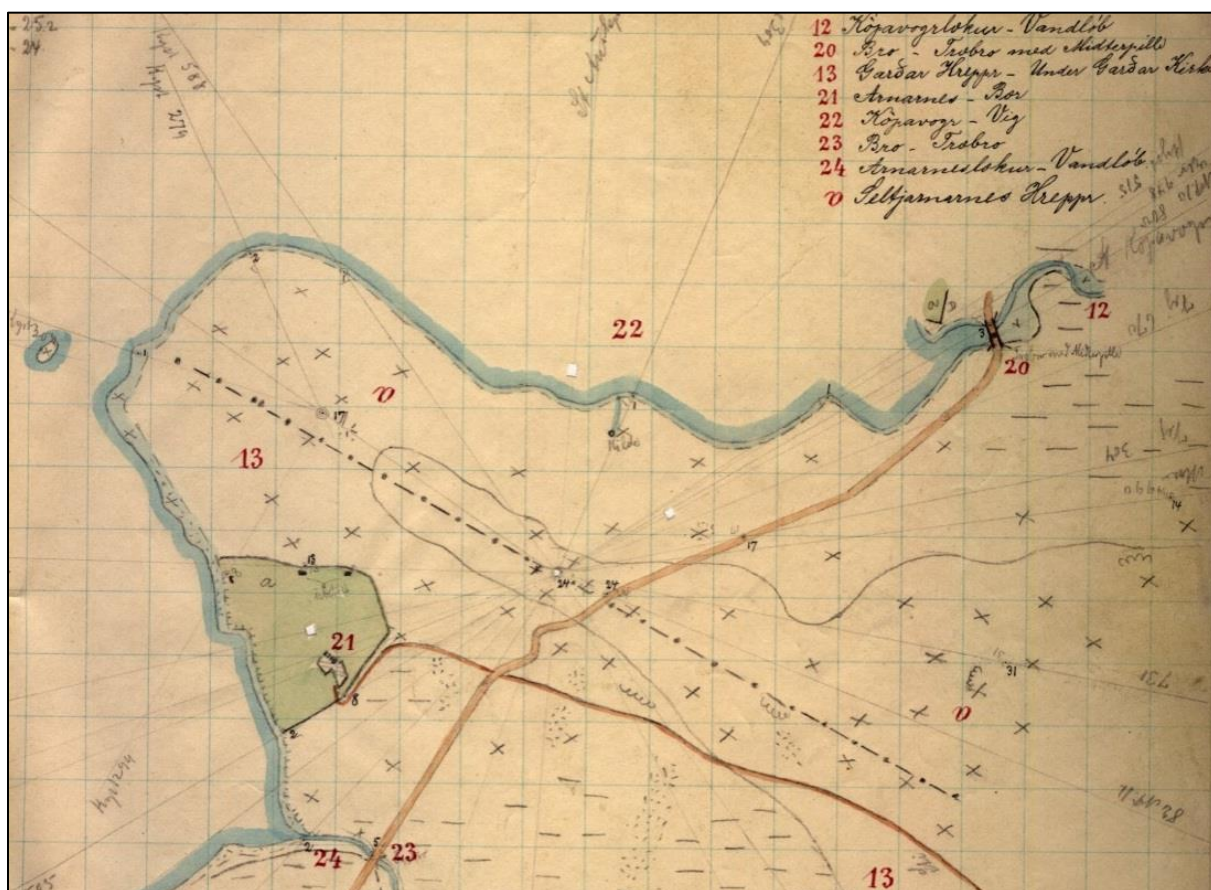

Mynd 20 Þormóðsleiði/Þormóðsdys eða tóft [1458].

⁴³ Ö-Arnarnes, 2.

Arnarneslækjarvað – heimild [1460] (GK-178:025) vað

„Þar er Arnarneslækjarós, Arnarneslækjarvað og Arnarnesleirur fram undan langt fram á vog.“ segir í örnefnalýsingu.⁴⁴ „Arnarneslækjarvað lá rétt við lækjarmynnið yfir lækinn. Gat þar orðið alldjúpt þegar leysingar voru eða háflæði,“ segir í Skrá yfir örnefni og fiskimið.⁴⁵ Lækjarfarvegurinn er breiðari þegar nær dregur ósnum.

Mynd 21 Frumgögn af Herforingjaráðskortinu, þar sést Hafnarfjarðarleiðin og Vífilstaðagata í kringum 1902.

⁴⁴ Ö-Arnarnes, 2-3.

⁴⁵ Gísli Sigurðsson, 3.

Arnarnesmýrarbrú – heimild [1461] (GK-178:026) vegabót brú

„Þegar fyrsta vegabótin var gerð um mýrina, var hún nefnd Arnarnesmýrarbrú. Þá var byggð Arnarneslækjarbrú,” segir í örnefnalýsingu.⁴⁶ Ekki er ósennilegt að Arnarnesmýrarbrú hafi verið þar sem Hafnarfjarðarvegur liggur í dag en af frumgögnum herforingjarráðskortsins sem var gert 1902 eða þar um bil sést hvar trébrúin var yfir lækinn.

Tjaldhóll – heimild [1462] (GK-178:027) örnefni áfangastaður

„Ofan með [Arnarneslæk] var fossmiga, nefndist Mígandi. Þar upp af var Tjaldhólsmelur og Tjaldhóll,” segir í örnefnalýsingu.⁴⁷ Tjaldhóll er merktur á kort í Örnefni og leiðir í landi Garðabæjar.⁴⁸ Ekki var sjáanlegur náttúrulegur hóll á svæðinu. Á Tjaldhól áði fólk sem var á leið frá Reykjavík og suður með sjó. Alfaraleiðin [1452] lá þar framhjá og út yfir Garðabæjarhraun.

Mannvirki óþekkt [1463] tóft útihús naust

Tóft er tilheyrði sennilega Litla Arnarnesi [1449] og er utan túngarðsins [1465]. Tóftin er 8,2 m á lengd og 6,2 m á breidd, hlaðin úr torfi og grjóti. Inngangur er í austur frá fjöru. Tóftin liggur rétt norðan við alfaraleið [1452]. Það er ekki ljóst hvert hlutverk hennar er en hún gæti verið útihús frá Litla Arnarnesi eða verið naust. Hún er vel gróin.

Túngarður [1465] (GK-178:029) garðlag túngarður

Túngarður Litla Arnarness er um það bil 11 m austur og suður af bæjarhól Litla- Arnarness [1449] og suðvesturendi garðlagsins er afar ógreinilegur. Túngarðsbrotið er um 45 til 50 m langt og liggur nokkuð beint NA-SV, það virðist vera breiðast um 1 m og mest um 0,3 m á hæð. Að NA rennur garðurinn saman við þýft og gróið umhverfið í átt að sjónum. Frá NA enda og 22 m SV er garðurinn sem lág, gróin og aflöng bunga í umhverfinu. Þá verður hann greinilegri sem röð af meðal stóru grjóti (oft um 0,3 m í þvermál) í um 10 m, en rest garðlagsins til SV er fremur

⁴⁶ Ö-Arnarnes, 3.

⁴⁷ Sama heimild.

⁴⁸ Guðlaugur R. Guðmundsson, 24.

ógreinileg og er mosa- og lyngvaxin, þar til garðurinn fellur algerlega inn í umhverfi sitt. Þar sem grjót sést í garðinum, er einungis hægt að greina eitt umfar og er það nokkuð sokkið. Það er ef til vill til merkis um aldur garðsins, að hann er þveraður með gamalli leið [1452] og er því líkast eldri en alfaraleiðin.

Tóft [1473] (GK-178:038) tóft útihús

Tóft er á óbyggðri lóð Mávanes 5, norður af Arnarnestúngarði [1440] og vestur af gangstétt. Tóftin er mjög óljós og algróin. Hún er 6 x 5 m að stærð og snýr A-V. Sjá má grjót í veggjum en veggir eru úr torfi. Tóftin er hæst um 0,3 m. Stórt grjót hvílir ofan á tóftinni austarlega. Þetta er sennilega eitt af útihúsunum frá Arnarnesi. Ekki virðist tóftin vera mjög gömul.

Mynd 22 Tóft [1473], sennilega útihús frá Arnarnesi rétt utan túngarðs.

Samantekt og niðurstöður

Á svæðinu voru skráðar 27 fornleifar auk sögulegs minjastaðar Wegenerstöpsulsins. Meðal minja voru bæjarstæði, túngarðar, útihús, dysjar, álagablettur, brunnar og fornar leiðir. Bæjarstæði Litla Arnarnes [1449] og útihús [1463] er að mestu óraskað en túngarðurinn [1465] er rofinn af alfaraleiðinni [1452], þjóðleiðinni, sem gæti bent til þess að hann sé nokkuð forn en hans er ekki getið í jarðabókinni 1703. Rétt utan við hann er að finna tvær dysjar og eina tóft sem er hugsanlega útihús eða leifar af naust rétt norðan við alfaraleiðina og við sjóinn. Ekki eru áform um neinar framkvæmdir á þessu svæði.

Þrjár dysjar sakamanna eru þekktar á Arnarnesi, sem teknir voru af lífi á Kópavogsþingi: Kulhesdys [1455], dys Hinrik Kules sem dæmdur var til dauða fyrir morð þann 23. febrúar 1582, og dysjar Þorgauts/Þorgarðs [1450] og Þormóðs [1458], sem dæmdir voru til dauða fyrir þjófnað. Þorgautsdys/Þorgarðsdys er þeirra mikilvægust því þar virðist vera um dys að ræða en ólíklegt er að dysjarnar á Arnarneshálsi séu dysjar. Það bendir margt til þess að þeim hafi verið raskað og örnefni hafi farið að færast til á næstu þúfu eða tóft.

Bæjarstæði Arnarnes [1436] er örugglega að finna undir sléttu útivistarsvæðinu og margt sem bendir til þess að aðeins yngsta bænnum hafi verið mokað í burtu. Saga Arnarnesbæjarins nær að minnsta kosti aftur á síðmiðaldir og því er búsetu saga hans löng. Áhugaverðar heimildir gefa til kynna að þar hafi verið kirkja til forna og hugsanlega eru einhver tengsl álögu á Smiðjuhól [1445] við forna kirkju. Það er mjög mikilvægt að Smiðjuhóll verði áfram varðveittur eins og eigendur hans hafa gert í gegnum tíðina. Ekki er fyrirhugað að byggja þar sem Gvendarbrunnur [1453] er. Aðeins er um 2 minjastaði að ræða sem eru í hættu vegna deiliskipulagsins en það eru minjar á lóð Mávanes 5. Leifar af Arnarnestúngarðinum [1440] og tóft [1473], útihús, sem er rétt norðan við túngarðinn. Túngarðsbrotið sem þar er að finna eru einu leifarnar sem eftir eru af garðinum. Tóftin virðist ekki gömul og ekki er auðvelt að sjá lögun á henni. Túngarðsbrotið hefur verið mælt upp en ef það þarf að víkja ásamt tóftinni vegna framkvæmda þarf að kanna með könnunarskurði aldur og eðli þessara minja. Minjagildi þeirra er ekki mjög hátt en þær eru sýnilegar fyrir almenning og hafa verið rofnar úr sínu samhengi þegar sléttað var úr öllum túngarðinum. Það er Minjastofnun Íslands sem ákveður hvort þessar minjar megi fara og hvort rannsókn sé þörf.

Ekki er víst að allar minjar á svæðinu sjáist á yfirborðinu eða hafi verið skráðar. Ef áður óþekktar fornleifar koma í ljós á framkvæmdasvæðinu ber að stöðva framkvæmdir, varast frekara rask og tilkynna þegar í stað um fundinn til Minjastofnunar Íslands, sbr. 38. gr. mml. Minjastofnun Íslands metur eðli þeirra og umfang og hvort rannsókna sé þörf áður en framkvæmdir halda áfram.

Er því beint til framkvæmdaraðila að reyna að sneiða hjá fornleifum og komast hjá því að raska þeim í lengstu lög. Í 21. gr. mml. segir um verndun fornleifa, að „jafnt þeim sem eru friðlýstar sem þjóðminjar og þeim sem njóta friðunar í krafti aldurs, [megi] enginn, hvorki landeigandi, ábúandi, framkvæmdaraðili né nokkur annar, spilla, granda eða breyta, hylja, laga, aflaga eða flytja úr stað nema með leyfi Minjastofnunar Íslands“.

Heimildir

- Árni Magnússon og Páll Vídalín. 1984. *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns III. Gullbringu- og Kjósarsýsla*. 2. útgáfa. Hið íslenska fræðafélag, Kaupmannahöfn 1913-17.
- Árni Óla. 1966. *Sagt frá Reykjavík*. Sögukaflar. Reykjavík: Ísafoldarprentsmiðja h.f.
- Gísli Sigurðsson. 1964. *Skrá yfir örnefni og fiskimið í Álftaneshreppi hinum forna: Bessastaðahreppi: Garðahreppi: Hafnarfirði: og Hraunum*.
- Guðlaugur Rúnar Guðmundsson. 2001. *Örnefni og leiðir í landi Garðabæjar*. Ritroð: Safn til sögu Garðabæjar III. Reykjavík: Prentsmiðjan Grafík.
- Íslenskt fornbréfasafn, sem hefir inni að halda bréf og gjörninga, dóma og máldaga og aðrar skrár, er snerta Ísland eða íslenzka menn. 1857-1972. *Diplomatarium Islandicum XII*. Kaupmannahöfn, Reykjavík: Hið íslenska bókmenntafélag.
- Jón Johnsen, 1847. Jarðatal á Íslandi: með brauðalýsingum, fólkstölu í hreppum og prestaköllum, ágripi úr búnaðartöflum 1835-1845, og skýrslum um sölu þjóðjarða á landinu. Kaupmannahöfn: Jón Johnsen, assessórt í landsyfirréttnum.
- Matthías Þórðarson, 1929. „Nokkrar Kópavogsminjar.“ *Árbók hins íslenska fornleifafélags 1929*. Reykjavík: Ísafoldarprentsmiðja, bls. 1-33.
- Ragnheiður Gló Gylfadóttir og Rúnar leifsson (ritstj.). 2009. *Fornleifaskráning í Garðabæ*. Fornleifastofnun Íslands FS414-05192, Reykjavík: Fornleifastofnun Íslands ses.
- Sýslu- og sóknarlýsingar Gullbringu- og Kjósarsýslu. 1937-39. *Landnám Ingólfs. Safn til sögu þess I-III*. Reykjavík.
- Túnakort Garðahrepps frá 1918-1919. Þjóðskjalasafn Íslands.

Árnastofnun-Örnefnasafn

- Ö-Arnarnes:** Örnefnaskrá Arnarness. Gísli Sigurðsson skráði. Örnefnastofnun Íslands.
- Ö-Arnarnes AG:** Örnefnaskrá Arnarness. Ari Gíslason skráði. Örnefnastofnun Íslands.

- Fornleifar
- Vffilsstaðagata
- Hafnarfjarðarvegur_ HerforingjaraÓskort 1902
- TungarÖur af Tunakorti 1918
- I:>j601ei0-Alfaraleið
- TungarÖur
- BcejarstceOi Arnarnes
- Smi0juh611

Fornleifar á Arnarnesi
Deiliskipulag Arnarnes

Loftmynd: Loftmyndir ehf.

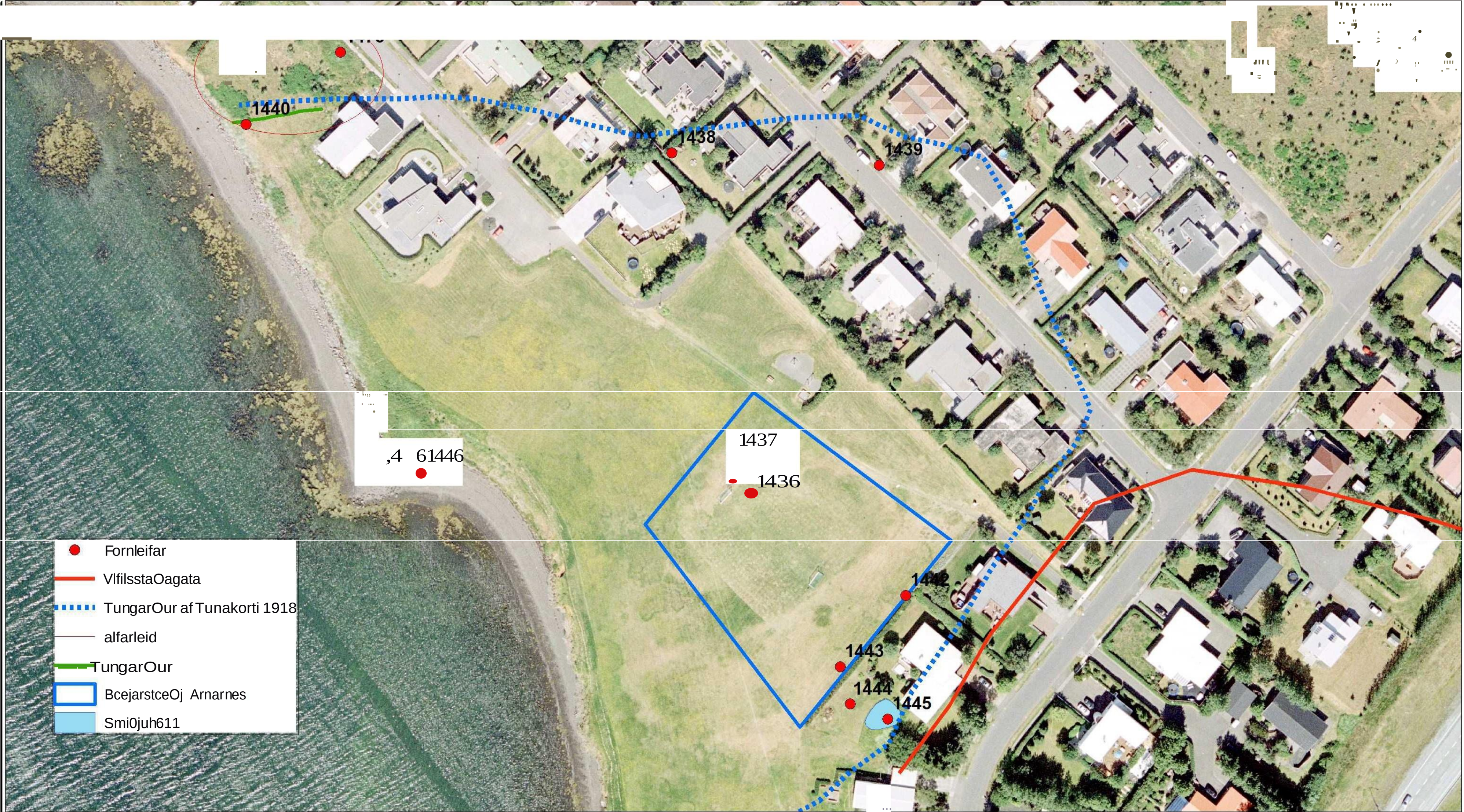
Kort
Nr. 1

Antikva ehf.

Kortagero: Ragnheiður Traustadóttir

Fornleifaskráning Ragnheiðar T og Omar Smari Armannson

1.10.2018

BmjarstmOi Arnarnes og fornleifar Deiliskipulag Arnarnes	015306090120Meters Lo'ftmynd: Loftmyndir ehf.	N Kort Nr. 2	Antikva ehf.
			Kortagero: Ragnheiur Traustadottir
			Fornleifaskraning Ragnheiur T og Omar Smari Armannson 1.10.2018

Litla Arnarnes og umhverfi
Deiliskipulag Arnarnes

Lo'ftmynd: Loftmyndir ehf.

Kort
Nr. 3

Antikva ehf.

Kortagero: Ragnheiour Traustadottir

Fornleifaskraning Ragnh  ur T og Omar Smari Armannson

1.10.2018

ANTIKA EHF 2018

Fornleifaskrá

Minjar á Arnarnesi

Ragnheiður Traustadóttir og Ómar Smári Ármannsson

Nr.	1436	Bæjarnafn	Arnarnes	Gömul nr.	GK-178:001	Jarðatalsnr.	178
Svæði	Arnarnes	Sveitafélag	Garðabær	Skráningad.	05.06.2014	Skráning	RT-ÓSÁ
Hlutverk	Bæjarhóll	Tegund	Bæjarstæði	Friðað	Já	Flokkur	Búsetuminjar
Sérheiti	Arnarnes	Minjagildi	Hátt	Ástand	Ekki sést til fornleifa		

Aldur	1400-1900	Hættumat	Lítill hætta	Hættuorsök			
Horfin	Já	Horfin ástæða	Vegna sléttunnar				
Leið		Umhverfi	Útivistarsvæði, fótboltavöllur og róluvöllur				
Lengd	170 m	Breidd	132 m	Hæð		Hleðslu umferð	
Túnakort	Túnakort 1918	Örnefnaskrá	Ö-Arnarnes GS 1,Örnefni og fiskimið, 2 GS				
Mæling	GPS mæling	Heimildir	DI XII, 113; 139; 154; 174 JÁM,III:227 FSI 2009: 84 GRG 2001:23				
Isnet Y	357446,0590	GPS N	6405928				
Isnet N	402831,5129	GPS V	2155475				

Mótvægisáðgerðir

Ekki eru framkvæmdir fyrirhugaðar á svæðinu.

Í örnefnalýsingu GS segir að Arnarnesbær hafi staðið í Arnarnestúni. Á túnakorti frá 1918 er á bæjarst. sýnd mörg lítil hús í tveimur samhliða röðum. Arnarnesbærinn var þar sem nú er útivistarsvæði suðvestur af baklóðum Blikaness 5 og 7, norðvestur af Hegranesi 24 niður að sjó.. Útivistarsvæðið er sléttað og á því má finna fótboltavöll auk róluvölla. Sé horft í suðvestur er útsýni yfir Arnarnesvog, Garðahraun og Álftanes. Framkvæmdir fyrri tíma við sléttun á túninu fylgdu án efa uppbyggingu á Arnarnesi á sjöunda áratugnum. Líklega má enn finna leifar af bæjarhólnum í misfellum sem má sjá á túninu, en að öllum líkindum var efni rutt til við sléttun en ekki flutt burt. Heimildir benda til þess að búseta hafi verið á Arnarnesi allt frá miðöldum og eru það því góða vísbendingar um að eldri mannvistaleifar er að finna undir sverðinum.

Nr.	1437	Bæjarnafn	Arnarnes	Gömul nr.	GK-178:002	Jarðatalsnr.	178
Svæði	Arnarnes	Sveitafélag	Garðabær	Skráningad.	05.06.2014	Skráning	RT-ÓSÁ
Hlutverk	Kirkja	Tegund	Heimild	Friðað	Já	Flokkur	Búsetuminjar
Sérheiti	Kirkja-bænhús	Minjagildi	Hátt	Ástand	Ekki sést til fornleifa		

Aldur	1200-1600	Hættumat		Hættuorsök			
Horfin	Já	Horfin ástæða					
Leið		Umhverfi	Útivistarsvæði, fótboltavöllur og róluvöllur				
Lengd		Breidd		Hæð		Hleðslu umferð	
Túnakort		Örnefnaskrá					
Mæling	GPS mæling	Heimildir	FSI 2009:84 DI XII, 113; 139; 154; 174				
Isnet Y	357446	GPS N	6405928				
Isnet N	402832	GPS V	2155475				

Mótvægisaðgerðir	Ekki eru framkæmdir fyrirhugaðar á svæðinu.
------------------	---

Í fógetareikningum fyrir árin 1547-48,1548-49, 1549-50, og 1550 er getið um 2 kirkjukúgildi í Arnarnesi. og er þessi heimild með áhugaverð en hún getur bent til þess að þarna hafi verið kirkja eða bænhús á 16.öld og sennilega þá enn þá fyrr. Staðsetning bænhússins-kirkjunnar er ekki þekkt, en þó er hugsanlegt að bænhúsið/kirkjan sé í Smiðjuhól [1445], samanber álögin auk þess er að finna tóft á hólnum. Staðsetning ókunnug en hefur verið á bæjarstæðinu,

Nr.	1438	Bæjarnafn	Arnarnes	Gömul nr.	GK-178:003	Jarðatalsnr.	178
Svæði	Arnarnes	Sveitafélag	Garðabær	Skráningad.	05.06.2014	Skráning	RT-ÓSÁ
Hlutverk	Útihús	Tegund	Heimild	Friðað	Já	Flokkur	Búsetuminjar
Sérheiti		Minjagildi		Ástand	Ekki sést til fornleifa		

Aldur	1800-1900	Hættumat		Hættuorsök			
Horfin	Já	Horfin ástæða	Vegna byggingar				

Leið		Umhverfi					
------	--	----------	--	--	--	--	--

Lengd		Breidd		Hæð		Hleðslu umferð	
-------	--	--------	--	-----	--	----------------	--

Túnakort		Örnefnaskrá					
----------	--	-------------	--	--	--	--	--

Mæling	Túnakort 1918	Heimildir					
--------	---------------	-----------	--	--	--	--	--

Isnet Y	357425,73	GPS N	6405928
---------	-----------	-------	---------

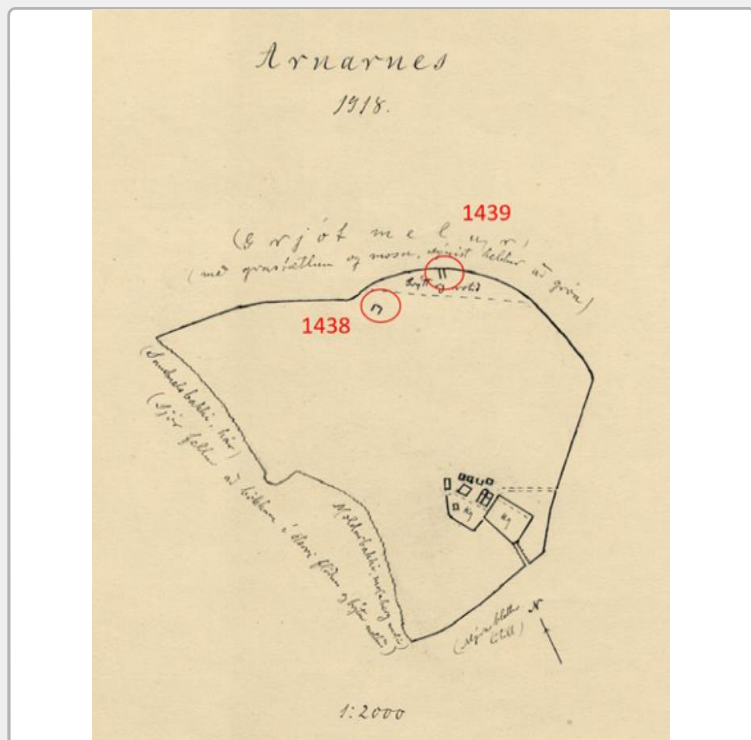
Isnet N	402934,1439	GPS V	2155475
---------	-------------	-------	---------

Mótvægisaðgerðir

FSI 2009:84
Túnakort 1918

Á túnakorti frá 1918 sést útihús 120-130 m norður af bæjarhúsum Arnarness. Útihúsið var líklega þar sem nú stendur íbúðarhúsið að Blikanesi 11 eða 13.

Þar sem útihúsið var áður eru nú steypt einbýlishús með kjallara, umkringd trjágrónum lóðum.

Nr.	1439	Bæjarnafn	Arnarnes	Gömul nr.	GK-178:004	Jarðatalsnr.	178
Svæði	Arnarnes	Sveitafélag	Garðabær	Skráningad.	05.06.2014	Skráning	RT-ÓSÁ
Hlutverk	Útihús	Tegund	Heimild	Friðað	Já	Flokkur	Búsetuminjar
Sérheiti		Minjagildi		Ástand	Ekki sést til fornleifa		

Aldur		Hættumat		Hættuorsök	
-------	--	----------	--	------------	--

Horfin	Já	Horfin ástæða	Vegna bygginga
--------	----	---------------	----------------

Leið		Umhverfi	
------	--	----------	--

Lengd		Breidd		Hæð		Hleðslu umferð	
-------	--	--------	--	-----	--	----------------	--

Túnakort	Túnakort 1918	Örnefnaskrá	
----------	---------------	-------------	--

Mæling	Túnakort 1918	Heimildir	
--------	---------------	-----------	--

Isnet Y	357495	GPS N	6405982
---------	--------	-------	---------

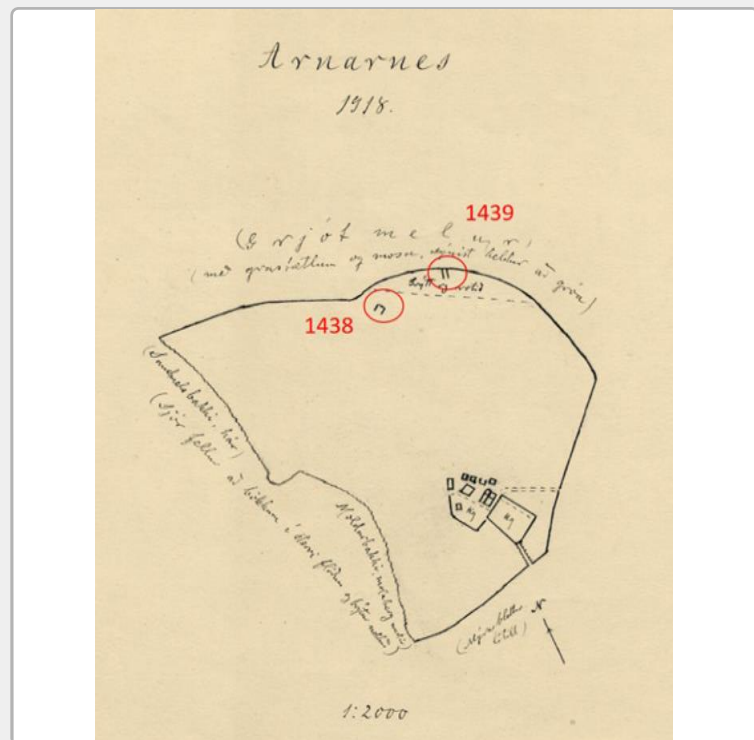
Isnet N	402930	GPS V	2155420
---------	--------	-------	---------

FSI 2009:84
Túnakort 1918

Mótvægisáðgerðir	
------------------	--

Á túnakorti frá 1918 sést útihús áfast við túngarð um 140 m norður af bæjarhúsum Arnarness. Útihúsið var líklega þar sem nú stendur íbúðarhús að Blikanesi 10.

Þar sem útihúsið var áður stendur nú steyppt einbýlishús með kjallara, umkringt trjágróinni lóð.

Nr.	1440	Bæjarnafn	Arnarnes	Gömul nr.	GK-178:005	Jarðatalsnr.	178
Svæði	Arnarnes	Sveitafélag	Garðabær	Skráningad.	12.06.2014	Skráning	RT-ÓSÁ
Hlutverk	Túngarður	Tegund	Garðlag	Friðað	Já	Flokkur	Búsetuminjar
Sérheiti	Arnarnestúngarður	Minjagildi	Lítið	Ástand	Greinalegar fornleifar		

Aldur	1700-1900	Hættumat	Mikil hætta	Hættuorsök	Vegna framkvæmda		
Horfin	Að mestum hluta	Horfin ástæða	Vegna framkvæmda				
Leið		Umhverfi	Þýft, gróin mói meira gras sunnan við garðinn				
Lengd	31	Breidd	1	Hæð	0,60	Hleðslu umferð	
Túnakort	Túnakort 1918	Örnefnaskrá	Ö-Arnarnes GS, 1; Örnefni og fiskimið, 2 GS				
Mæling	Túnakort 1918	Heimildir	FSI 2009:84 GRG 2001:23				
Isnet Y	357283,288	GPS N	6405984				
Isnet N	402943,6869	GPS V	2155681				

Mótvægisaðgerðir

Könnunnarskurð ef byggt verður á lóðinni.

Í örnefnalýsingu GS segir „Arnarnesbær stóð í Arnarnestúni, Arnarnestúngarður lá um túnið. Austurtúngarður að austan, norðurtúngarður að ofan, norðan, og vesturtúngarður að vestan. Allir voru garðar þessir af grjóti og torfi hlaðnir". Byggð hefur eytt Arnarnestúngarði að mestu en sjá má hluta hans á auðu lóðinni Mávaness 5, milli Mávaness 3 og 7. Túngarðsbrotið, sem er allgróið, er fremur beint og er líklega úr norðurtúngarði. Brotið nær frá gagnstétt að austan fram að strönd að vestan og er um 50 m langt. Við vettvangsskoðun mátti sjá ummerki þess að tún hafi staðið sunnan við brotið. Í túngarðsbrotinu mátti greina grjót allt að 30 sm í þvermál, en þau verða sýnilegri í garðsbrotinu eftir því sem gengið er vestur með garðinum niður að strönd. Túngarðsbrotið er rúmlega 1 m breitt og 60 cm þar sem það er hæst.

Nr.	1441	Bæjarnafn	Arnarnes	Gömul nr.	GK 178:006	Jarðatalsnr.	178
Svæði	Arnarnes	Sveitafélag	Garðabær	Skráningad.	27.08.2016	Skráning	RT-ÓSÁ
Hlutverk	Tóft eða dys	Tegund	Tóft	Friðað	Já	Flokkur	Trúalegar minjar
Sérheiti		Minjagildi	Hátt	Ástand	Vel greinanlegar fornleifar		

Aldur	1500-1800	Hættumat	Lítill hætta	Hættuorsök	
Horfin	Nei	Horfin ástæða			

Leið	Alfarleið [1452]	Umhverfi	Þýft, lyng, mói, birki niður að sjó.
------	------------------	----------	--------------------------------------

Lengd	6,1 m	Breidd	4,3 m	Hæð	0,8 m	Hleðslu umferð	
-------	-------	--------	-------	-----	-------	----------------	--

Túnakort		Örnefnaskrá	
----------	--	-------------	--

Mæling	Uppmælingar	Heimildir	FSI 2009:85 GRG 2001:23
Isnet Y	358302,8069	GPS N	6406023
Isnet N	403204,364	GPS V	2155182

Mótvægisaðgerðir	Ekki eru framkæmdir fyrirhugaðar á svæðinu.
------------------	---

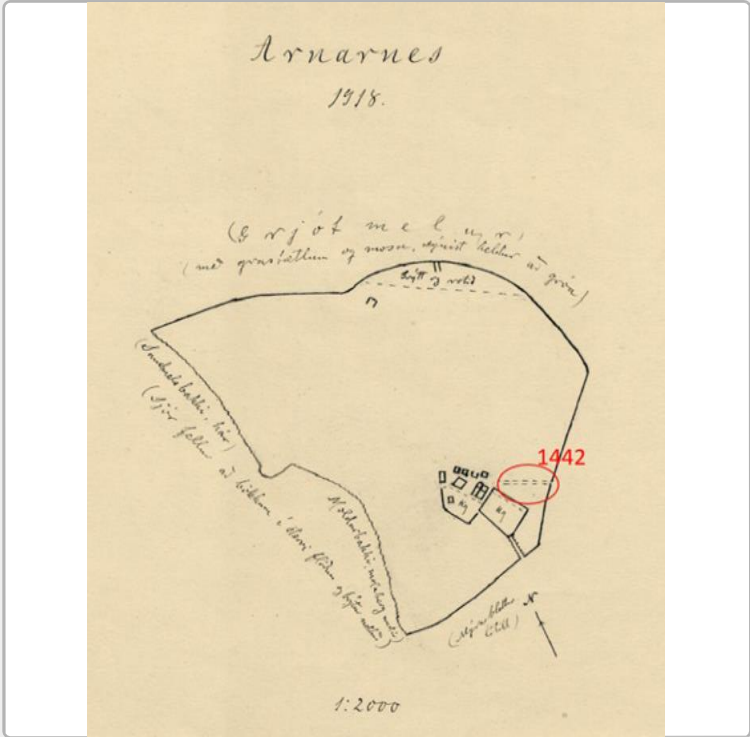
Tóftin eða hólinn er um 1,3 m á hæð, 4,5 x 3, m að flatarmáli og vel sýnileg þrátt fyrir að vera algróin. Hún snýr NA-SV. Aðeins sést grjótt í tóftinni að norðanverðu og er hún nokkuð ávöl í laginu en sporöskjulöguð að grunnmáli. Tóftin er sunnan við alfaraleiðina [1452] og liggur fast að henni. Ekki er ljóst hvers konar mannvirki þetta er hvort þetta sé dys. Það er eins og grafið hafi verið inn að henni að norðanverðu.

Nr.	1442	Bæjarnafn	Arnarnes	Gömul nr.	GK-178:007	Jarðatalsnr.	178
Svæði	Arnarnes	Sveitafélag	Garðabær	Skráningad.	12.06.2014	Skráning	RT-ÓSÁ
Hlutverk	Traðir	Tegund	Heimild	Friðað	Já	Flokkur	Samgönguminjar
Sérheiti	Arnarnestraðir	Minjagildi	Lítið	Ástand	Ekki sést til fornleifa		

Aldur		Hættumat		Hættuorsök			
Horfin	Já	Horfin ástæða	Vegna bygginga				
Leið			Umhverfi				
Lengd		Breidd		Hæð		Hleðslu umferð	
Túnakort	Túnakort 1918	Örnefnaskrá	Ö-Arnarnes 1				
Mæling	Túnakort 1918	Heimildir	FSI 2009:85 GRG 2001:23				
Isnet Y	357504	GPS N					
Isnet N	402786	GPS V					

Mótvægisáðgerðir

„Arnarnestraðir lágu heiman frá bæ austur í garðshlið, þar sem saman komu traðarveggir og austurgarður,” segir í örnefnalýsingu. Traðirnar sjást ekki í dag en hafa að líkindum stefnt frá bæ [1436] og í átt að lóð Hegraness 24.

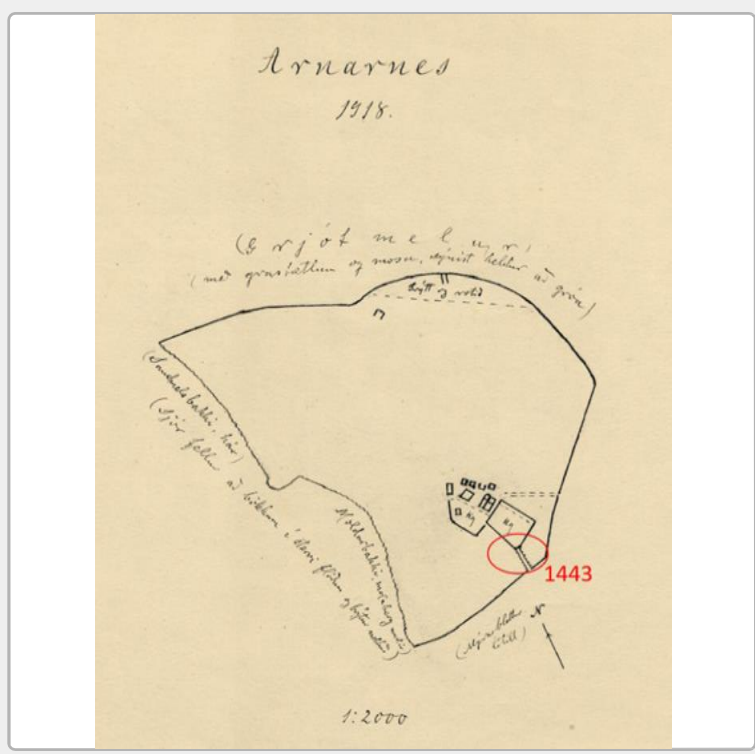

Nr.	1443	Bæjarnafn	Arnarnes	Gömul nr.	GK-178:009	Jarðatalsnr.	179
Svæði	Arnarnes	Sveitafélag	Garðabær	Skráningad.	12.06.2014	Skráning	RT-ÓSÁ
Hlutverk	Leið	Tegund	Heimild	Friðað	Já	Flokkur	Samgönguminjar
Sérheiti	Brunnstígur	Minjagildi	Lítið	Ástand	Ekki sést til fornleifa		

Aldur		Hættumat		Hættuorsök			
Horfin	Já	Horfin ástæða	Vegna framkvæmda				
Leið			Umhverfi				
Lengd		Breidd		Hæð		Hleðslu umferð	
Túnakort			Örnefnaskrá	Ö-Arnarnes,1			
Mæling	Gps		Heimildir	FSI 2009:85 GRG 2001:23			
Isnet Y	357482.051	GPS N	6405811				
Isnet N	402762.151	GPS V	2155440				

Mótvægisáðgerðir

„Brunnstígur lá heiman frá bæ [1436] til vesturs niður í túnið að Arnarnesbrunni [1444],” segir í örnefnalýsingu. Þar sem Arnarnesbærinn var áður, sem og stór hluti túnsins, er nú sléttað grænt útivistarsvæði. Brunnstígur er ekki sýnilegur en þar sem líkur eru á því að brunnurinn sé inni á lóð Hegranes 24 þá hefur hann legið þar.

Nr.	1444	Bæjarnafn	Arnarnes	Gömul nr.	GK-178-009	Jarðatalsnr.	178
Svæði	Arnarnes	Sveitafélag	Garðabær	Skráningad.	12.06.2014	Skráning	RT-ÓSÁ
Hlutverk	Brunnur	Tegund	Heimild	Friðað	Já	Flokkur	Búsetuminjar
Sérheiti	Arnarnesbrunnur	Minjagildi	Hátt	Ástand	Ógreinilegar fornleifar		

Aldur	1700-1900	Hættumat	Mikil hætta	Hættuorsök	Vegna ábúðar		
Horfin	Nei	Horfin ástæða					

Leið		Umhverfi	Á lóð Hegranes 26				
------	--	----------	-------------------	--	--	--	--

Lengd		Breidd		Hæð		Hleðslu umferð	
-------	--	--------	--	-----	--	----------------	--

Túnakort		Örnefnaskrá	Ö-Arnarnes, 1, Skrá yfir Örnefni og fiskimið í Álftaneshreppi 3				
----------	--	-------------	---	--	--	--	--

Mæling	Uppmæling	Heimildir	FSI 2009:85 GRG 2001:23					
Isnet Y	357485,3919	GPS N						6405885
Isnet N	402749,7110	GPS V						2155422

Mótvægisaðgerðir	Ekki eru framkæmdir fyrirhugaðar á svæðinu.
------------------	---

„Brunnstígur [1443] lá heiman frá bæ til vesturs niður í túnið að Arnarnesbrunni,” segir í örnefnalýsingu. „Arnarnesbrunnur var í túninu suður frá bænum” segir í örnefni og fiskimið. Túnakort af Arnarnesi frá 1918 sýnir að öllum líkindum hafi brunnurinn verið á húslóð Hegranes 24 og virðist sem hann sé um 8 m norðvestur af Smiðjuhóll [1445]. Þar er finna hringlaga dæld sem minnir á þekkta brunna t.d á Álftanesinu og í Garðahverfi.

Nr.	1445	Bæjarnafn	Arnarnes	Gömul nr.	GK-178:010	Jarðatalsnr.	178
Svæði	Arnarnes	Sveitafélag	Garðabær	Skráningad.	12.06.2014	Skráning	RT-ÓSÁ
Hlutverk	Smiðja	Tegund	Álagablettur	Friðað	Já	Flokkur	Búsetuminjar
Sérheiti	Smiðjuhóll	Minjagildi	Hátt	Ástand	Vel greinanlegar fornleifar		

Aldur	1200-1800	Hættumat	Mikill hætta	Hættuorsök	Vegna ábúðar		
Horfin	Nei	Horfin ástæða					

Leið		Umhverfi	Á lóð Hegranes 24
------	--	----------	-------------------

Lengd		Breidd		Hæð		Hleðslu umferð	
-------	--	--------	--	-----	--	----------------	--

Túnakort		Örnefnaskrá	Ö-Arnarnes, 1
----------	--	-------------	---------------

Mæling	Uppmæling	Heimildir	FSI 2009:85 GRG 2001:23	
Isnet Y	357494,15	GPS N		6405883
Isnet N	402745,5850	GPS V		2155411

Mótvægisaðgerðir	Ekki eru framkæmdir fyrirhugaðar á svæðinu.
------------------	---

„Smiðjuhóll er hóll suðaustur frá bænum í túninu. Á hólnum eiga að vera mikil álög og hörð ummæli. Við honum má ekki hrófla, og hann mátti ekki slá.” segir í örnefnalýsingu. Í örnefnum og leiðum segir að Smiðjuhólinn hafi verið í suður frá Arnarnesbæ, skammt frá Brunninum. Ekki mátti slá hann því að honum voru þung ummæli og álög. Missir bestu kýrinnar úr fjósinu átti að fylgja eftir ef út af var brugðið. Hann var aldrei sleginn og aldrei við honum hreyft. . Þar er hóll sem er um 10 x 9 m og ekki hefur verið sléttað úr honum. Eigendur Hegranes 24 hafa látið hann í friði. Brunnurinn [1444] er þar rétt hjá. Á hólnum virðist vera tóft sem snýr austur - vestur og inngangur í hana að vestan. Lengd tóftar er 5 til 6 m og breidd 4 til 5. Það er hugsanlegt að þarna sé kirkjan sem vísbendingar eru um að hafi verið á Arnarnesi á fyrri hluta 16. aldar.

Nr.	1446	Bæjarnafn	Arnarnes	Gömul nr.	GK-178-011	Jarðatalsnr.	178
Svæði	Arnarnes	Sveitafélag	Garðabær	Skráningad.	12.06.2014	Skráning	RT-ÓSÁ
Hlutverk	Uppsátur	Tegund		Friðað	Já	Flokkur	Sjóminjar
Sérheiti	Bátsvík	Minjagildi		Ástand	Ekki sést til fornleifa		

Aldur		Hættumat		Hættuorsök			
Horfin		Horfin ástæða					
Leið			Umhverfi				
Lengd		Breidd		Hæð		Hleðslu umferð	
Túnakort		Örnefnaskrá	Ö-Arnarnes 1				
Mæling	GPS mæling		Heimildir	FSI 2009:86 GRG 2001:24			
Isnet Y	357341	GPS N	6405923				
Isnet N	402827	GPS V	2155604				

Mótvægisaðgerðir

„Bakkar liggja að Arnarnesvogi. Eystribakkarnir eru hærri. Þá er lægð, og niður undan henni er Bátsvík, þá er Uppsátrið eða Arnarnesvör,“ segir í örnefnalýsingu. Bátsvík er um miðbik Arnarnessins að suðvestanverðu á strönd beint niður (suðvestur) af Mávanesi 2 og Blikanesi 9. Ströndin er með fíngerðum sandi og smásteinum inn á milli. Bátsvík er að líkindum skjólbesti lendingarstaðurinn á vestanverðu Arnarnesinu.

Við vettvangsathugun sást ekkert sem bendir til að vörin sé manngerð. Uppsátrið hefur að líkindum verið um 90 - 100 m vestur af Arnarnesbænum [1436].

Nr.	1447	Bæjarnafn	Arnarnes	Gömul nr.	GK-178-012	Jarðatalsnr.	178
Svæði	Arnarnes	Sveitafélag	Garðabær	Skráningad.		Skráning	RT-ÓSÁ
Hlutverk	Þangstekja	Tegund	Heimild	Friðað	Já	Flokkur	Nytjar
Sérheiti	Þangstekja	Minjagildi		Ástand			

Aldur		Hættumat		Hættuorsök	
Horfin		Horfin ástæða			

Leið		Umhverfi	
------	--	----------	--

Lengd		Breidd		Hæð		Hleðslu umferð	
-------	--	--------	--	-----	--	----------------	--

Túnakort		Örnefnaskrá	Ö-Arnarnes, 1-2
----------	--	-------------	-----------------

Mæling	GPS mæling	Heimildir	FSI 2009:86 GRG 2001:24
Isnet Y	357105	GPS N	6406091
Isnet N	403150	GPS V	2155912

Mótvægisaðgerðir	
------------------	--

„Vestan túns er svo Nesið og fer lækkandi niður að sjó. Framan við það er Arnarnessker. Þar var þangtekja býlisins,” segir í örnefnalýsingu. Arnarnessker (Arnarneshólmi) gengur norðvestur út af Arnarnesi. Lágur tangi og sker skammt undan honum, sem er laust frá landi. Tanginn er alþakinn fersku þangi og fer hann undir sjó á flóði.

Nr.	1448	Bæjarnafn	Arnarnes	Gömul nr.	GK-178:013	Jarðatalsnr.	178
Svæði	Arnarnes	Sveitafélag	Garðabær	Skráningad.	05.06.2014	Skráning	RT-ÓSÁ
Hlutverk	Vatnsból	Tegund	Lind	Friðað	Já	Flokkur	Búsetuminjar
Sérheiti	Gvendarbrunnur	Minjagildi		Ástand	Greinileg uppspretta		

Aldur		Hættumat	Engin hætta	Hættuorsök			
Horfin	Nei	Horfin ástæða					
Leið			Umhverfi	Lyng og grasi vaxinn aflíðandi bakki að sjó.			
Lengd		Breidd		Hæð		Hleðslu umferð	
Túnakort			Örnefnaskrá	Ö-Arnarnes, 2; Ö-Arnarnes AG, 1			
Mæling	Uppmælingar		Heimildir	MÞ, 1929:30 GRG 2001:25			
Isnet Y	357902,7249	GPS N	6406132				
Isnet N	403189,8510	GPS V	2154934				

Mótvægisaðgerðir

Ekki eru framkæmdir fyrirhugaðar á svæðinu.

„Nokkru þar fyrir innan [Bæjarsker], spöl uppi í holtinu, er Gvendarbrunnur (16), lind sem Guðmundur biskup góði á að hafa vígt. Frá brunninum rennur Brunnlækurinn (17) til sjávar,“ segir í örnefnalýsingu. „Gvendarbrunnur er á há-Arnarneshálsi“, segir í örnefnalýsingu AG. „Gvendarbrunnur er sunnan vogsins, í hálsbrúninni, rétt upp af svo-kölluðum Bæjarsteinum, sem eru þar úti í leirunni, og er lítill laug skammt frammar í vognum, að sögn Þuríðar [Guðmundsdóttur, f. 21.9.1855 í Kópavogi]. Þarna á að hafa verið bær í fyrndinni [líklega átt við Arnarneskot 1449]. Mun það hafa verið þar sem enn er mjög grasgefinn mói, rétt við voginn. Ekkert sést þar til tófta. Við brunninn, sem er raunar dálítill lind, er lagleg eggslétt grasflöt. Brunnurinn er sjálfsagt kenndur við Guðmund byskup góða, eins og aðrir Gvendar-brunnar.“

Nr.	1449	Bæjarnafn	Arnarnes	Gömul nr.	GK-178:014	Jarðatalsnr.	178
Svæði	Arnarnes	Sveitafélag	Garðabær	Skráningad.	05.06.2014	Skráning	RT-ÓSÁ
Hlutverk	Býli	Tegund	Bæjarstæði	Friðað	Já	Flokkur	Búsetuminjar
Sérheiti	Litla Arnarnes	Minjagildi	Mikið	Ástand	Vel greinanlegar fornleifar		

Aldur	1500-1700	Hættumat	Mikill hætta	Hættuorsök	Vegna landbrots		
Horfin	Nei	Horfin ástæða					
Leið			Umhverfi	Algróinn grasi og lyngi, við sjóinn.			
Lengd		Breidd		Hæð		Hleðslu umferð	
Túnakort			Örnefnaskrá	Ö-Arnarnes, 2			
Mæling	Uppmælingar		Heimildir	FSI 2009:86. MÞ 1929:30 GRG 2001:25			
Isnet Y	358227,87	GPS N	6406153				
Isnet N	403210,0910	GPS V	2154539				

Mótvægisaðgerðir

Ekki eru framkæmdir fyrirhugaðar á svæðinu.

„Þar enn innar með fjöru [en Gvendarbrunnur 1448] er svo Arnarneskot, Arnarnes gamla eða Arnarnes litla,” segir í örnefnalýsingu.

„[Þorgautsdys 1450] er að austanverðu við gamlavegin, skammt suður frá Litla-Arnarnesi, er Þuríður [Guðmundsdóttir, f. í Kópavogi 21.9.1855] kvað svo heita. Þar sést enn á flöt niður við voginn, norðan gamla vegarins, litlar og óglöggar tóftir eftir kot, sem var þar fyrrum.”

Bæjarstæði Litla Arnarnes er NA af Súlunesi 33, á austurströnd Arnarness við Kópavog sunnanverðan. Bæjarhóllinn er algróinn en fast við hólinn að norðanverðu er 4 m hár rofinn bakki sem liggur niður að strönd.

Nr.	1450	Bæjarnafn	Arnarnes	Gömul nr.	GK-178:015	Jarðatalsnr.	178
Svæði	Arnarnes	Sveitafélag	Garðabær	Skráningad.	05.06.2014	Skráning	RT-ÓSÁ
Hlutverk	Dys	Tegund	Tóft	Friðað	Já	Flokkur	Trúalegar minjar
Sérheiti	Þorgautsdys	Minjagildi	Mikið	Ástand	Vel greinanlegar fornleifar		

Aldur	1500-1700	Hættumat	Lítill hætta	Hættuorsök	
Horfin		Horfin ástæða			

Leið	Alfarleið [1452]	Umhverfi	Lyng, mói
------	------------------	----------	-----------

Lengd	6.2	Breidd	5.4	Hæð	0.30	Hleðslu umferð	Óregluleg steinhjúga
-------	-----	--------	-----	-----	------	----------------	----------------------

Túnakort		Örnefnaskrá	Ö-Arnarnes, 2
----------	--	-------------	---------------

Mæling	GPS mæling	Heimildir	FSI 2009:87 MÞ, 1929:30 GRG 2001:23	
Isnet Y	358153	GPS N		6406096
Isnet N	403111	GPS V		2154622

Mótvægisaðgerðir	Ekki eru framkæmdir fyrirhugaðar á svæðinu.
------------------	---

Dysin er úr grjóti og allstór. Að norðanverðu hefir henni verið rótað mikið upp, fyrir nokkrum árum, og kann þá að hafa verið tekið nokkuð grjót úr henni. Hún er að austanverðu við gamla veginn, skammt suður frá Litla-Arnarnesi [...]”. Dysin er um 65 m austan við Súlunes 26 og hefur að líkindum verið 10-20 m suðaustan við gömlu alfaraleiðina [1452]. Að líkindum er þetta Þorgarðs-/Þorgautsdys en sagnir eru um þrjár dysjar á þessum slóðum. Umhverfis eru lyngi, mosa og grasi vaxnir móar í aflíðandi halla að sjó. Dysin er sporöskjulaga og samanstendur af smáum, ávölum steinum, flestum um 20 cm í þvermál. Stærri steina má sjá í ytra lagi dysjarinnar. Steinarnir eru vaxnir mosa og skófum. Þó stendur hún hærra en umhverfið, mest um 0,3 á hæð. Lyng og annar gróður vex yfir jaðar hennar og stærð er um 5 x 4 m.

Nr.

1451

Bæjarnafn

Arnarnes

Gömul nr.

GK 178:016

Jarðatalsnr.

178

Svæði

Sveitafélag

Garðabær

Skráningad.

Skráning

RT-ÓSÁ

Hlutverk

Vað

Tegund

Gata

Friðað

Já

Flokkur

Samgönguminjar

Sérheiti

Danskavað

Minjagildi

Ástand

Ekki sést til fornleifa

Aldur

Hættumat

Hættuorsök

Horfin

Já

Horfin ástæða

Vegna vegagerðar

Leið

Hafnarfjarðarleiðin

Umhverfi

Lengd

Breidd

Hæð

Hleðslu umferð

Túnakort

Herforingjaráðskort

Örnefnaskrá

Ö-Arnarnes, 2

Mæling

GPS mæling

Heimildir

FSI 2009:87

Isnet Y

358502

GPS N

6406250

Isnet N

403382

GPS V

2154208

Mótvægisáðgerðir

„Hér um leirurnar rennur Kópavogslækur, en um hann eru landamerkin allt inn að Danskavaði. Mun hafa verið neðan við þá brú, sem hér liggur yfir lækinn,” segir í örnefnalýsingu. Þar sem Danskavað var áður er nú Kópavogsbrú. Umhverfi Danskavaðs er í dag manngert og landfyllt, m.a. er 5 akgreina umferðarbrú á þessum stað.

Á frumkorti Herforingjaráðskortsins má sjá trébrú em þarna stóð.

Nr.

1452

Bæjarnafn

Arnarnes

Gömul nr.

GK-178:017

Jarðatalsnr.

178

Svæði

Arnarnes

Sveitafélag

Garðabær

Skráningad.

Skráning

RT-ÓSÁ

Hlutverk

Leið

Tegund

Gata

Friðað

Já

Flokkur

Samgönguminjar

Sérheiti

Alfaraleið

Minjagildi

Ástand

Vel greinanlegar fornleifar

Aldur

900-1900

Hættumat

Hættuorsök

Horfin

Að stórum hluta

Horfin ástæða

Vegna bygginga og vegaframkvæmda

Leið

Þjóðleið - Alfaraleið

Umhverfi

Mói, lyng, grýtt og birki hér og þar.

Lengd

Breidd

Hæð

Hleðslu umferð

Túnakort

Örnefnaskrá

Ö-Arnarnes, 2

Mæling

Uppmælingar

Heimildir

FSI:2009:87

Isnet Y

358308,3879

GPS N

Isnet N

403206,8020

GPS V

Mótvægisaðgerðir

Ekki eru framkæmdir fyrirhugaðar á svæðinu.

„Frá Danskavaði [1451] lá alfaraleiðin með vognum sunnan og ofan Arnarneskots upp holtið á Arnarneshálsi.” – „Framan í Arnarnesbrekku var á veginum, fram til áranna 1940 - 1945, Arnarnesess.” – „Síðan lá gatan áfram inn með holtinu, sem nefndist Móholt.” – „Alfaraleiðin lá niður af holtinu, niður með túngarði [1440], niður að Arnarneslæk,” segir í örnefnalýsingu. Gamla alfaraleiðin er enn greinileg austan við Súlunes og að Hafnarfjarðarbraut. Sést hún austan við Súlunes 26 rúma 30 m áður en hún er rofin af vegruðningi. Þessi vestasti hluti leiðarinnar er mjög skýr.

Ljósmynd frá 1983 af Gvendarbrunni Guðmundur Ólafsson, Þjóðminjasafn Íslands.

Nr.	1453	Bæjarnafn	Arnarnes	Gömul nr.	GK-178-018	Jarðatalsnr.	178
Svæði	Arnarnes	Sveitafélag	Garðabær	Skráningad.	05.06.2014	Skráning	RT-ÓSÁ
Hlutverk	Leið	Tegund	Heimild	Friðað	Já	Flokkur	Samgönguminjar
Sérheiti	Brunngata	Minjagildi		Ástand	Ekki sést til fornleifa		

Aldur		Hættumat		Hættuorsök			
Horfin	Já	Horfin ástæða	Vegna byggingar og sléttunar				
Leið			Umhverfi	Lyng- og grasi vaxinn afliðandi bakki að sjó			
Lengd		Breidd		Hæð		Hleðslu umferð	
Túnakort			Örnefnaskrá	Ö-Arnarnes, 2			
Mæling	GPS mæling		Heimildir	GRG 2001:25			
Isnet Y	357914,4230	GPS N	6406118				
Isnet N	403182,27	GPS V	2154643				

Mótvægisaðgerðir

Ekki eru framkæmdir fyrirhugaðar á svæðinu.

„Þar sem [Arnarnesháls] er hæstur, kemur Brunngatan neðan frá Gvendarbrunni. Hún er vel sýnileg, en mosagróin. Sýnir, að hún hefur verið troðin, en fyrir mjög löngu niður lögð. Vera má, að naut hafi verið rekin hingað til vatns.” segir í örnefnalýsingu. Ekki er nú unnt að greina hvar Brunngata hefur legið frá Gvendarbrunni og upp hálsinn.

Ljósmynd frá 1983 af Gvendarbrunni Guðmundur Ólafsson, Þjóðminjasafn Íslands.

Nr.	1455	Bæjarnafn	Arnarnes	Gömul nr.	GK-178:020	Jarðatalsnr.	178
Svæði	Arnarnes	Sveitafélag	Garðabær	Skráningad.	12.06.2014	Skráning	RT-ÓSÁ
Hlutverk	Dys	Tegund	Tóft	Friðað	Já	Flokkur	Trúalegar minjar
Sérheiti	Kulhesleiði/Kulhesdys	Minjagildi		Ástand			

Aldur		Hættumat	Mikill hætta	Hættuorsök			
Horfin	Nei	Horfin ástæða					
Leið		Umhverfi					
Lengd	1.4	Breidd	1.2	Hæð	1	Hleðslu umferð	
Túnakort		Örnefnaskrá	Ö-Arnarnes,2,				
Mæling	Uppmælingar		Heimildir	FSI 2009:88-89			
Isnet Y	357683	GPS N	6406015				
Isnet N	402984	GPS V	2155193				

Mótvægisaðgerðir

Ekki eru framkæmdir fyrirhugaðar á svæðinu.

„Á háholtinu vestan [Hafnarfjarðarvegur] er stór þúfa, og liggur alfaraleiðin rétt hjá. Hér er Dys [1458]. Enn vestar er svo Kulhesleiði eða Kulhesdys. Ekki eru til öruggar heimildir fyrir staðsetningu Kuhlesleiðis. „En því er þessa dóms [dauðadómur yfir þýskum manni, Hinrik Kules 23.2.1852 á Kópavogspingstað] minnst hér, að sagt hefur verið, að dys sú, sem er efst á Arnarneshálsi, vestan við gamla veginn, sé dys dansks manns, er tekinn hafi verið af fyrir einhvern glæp.. Dys þessi er nú að mestu grasi gróin.” – „[Þuríður Guðmundsdóttir f. í Kópavogi 21.9.1855] sagði [MÞ] af munnmælunum um dysina við veginn gamla efst á Arnarneshálsi”. Kuhlesleiði er um 1 m há og flöt í toppinn, ummál neðst um 1-2 m en efst um 0,4 m. Mikið jarðvegsrof hefur átt sér stað í kringum þúfuna.

Nr.

1456

Bæjarnafn

Arnarnes

Gömul nr.

GK 178:021

Jarðatalsnr.

178

Svæði

Sveitafélag

Garðabær

Skráningad.

12.06.2014

Skráning

RT-ÓSÁ

Hlutverk

Leið

Tegund

Gata

Friðað

Já

Flokkur

Samgönguminjar

Sérheiti

Vífilstaðagata

Minjagildi

Ástand

Aldur

Hættumat

Hættuorsök

Horfin

Já að mestu

Horfin ástæða

Vegna bygginga og vegaframkvæmda

Leið

Umhverfi

Grýttur melur og birki

Lengd

0

Breidd

0

Hæð

Hleðslu umferð

Túnakort

Örnefnaskrá

Mæling

Herforingjaráðskort 1902

Heimildir

FSI 2009:89
GRG, 2001.Örnefni og leiðir.

Isnet Y

357724,6930

GPS N

Isnet N

402797,576

GPS V

Mótvægisaðgerðir

„Austur úr alfaraleiðinni neðan við Þormóðsdys [1441] lá Vífilstaðagata neðan undir holtinu; markar enn fyrir henni.” segir í örnefnalýsingu. Vífilstaðagata er merkt á kort á bls. 24 í Örnefni og leiðir en þar segir að gatan hafi verið frá Arnarneströðum [1442] um sunnanvert Arnarnesholt að Norðlingavaði á Arnarneslæk, síðan austan við Hofsstaðaholt til Vífilsstaða. Af kortinu að dæma virðist gatan liggja þvert austur af Hafnarfjarðarvegi að Dýjakrókum.

Nr.	1457	Bæjarnafn	Arnarnes	Gömul nr.	GK-178:022	Jarðatalsnr.	178
Svæði	Arnarnes	Sveitafélag	Garðabær	Skráningad.	27.08.2016	Skráning	RT-ÓSÁ
Hlutverk	Mannvirki	Tegund	Steinsteypa	Friðað	Nei	Flokkur	
Sérheiti	Wegenerstöpull	Minjagildi	Hátt	Ástand			

Aldur		Hættumat	Engin hætta	Hættuorsök			
Horfin	Nei	Horfin ástæða					
Leið			Umhverfi				
Lengd	0	Breidd	0	Hæð		Hleðslu umferð	
Túnakort			Örnefnaskrá				
Mæling	Uppmælingar		Heimildir	FSI 2009:89			
Isnet Y	357731,3279	GPS N					
Isnet N	402982,0939	GPS V					

Mótvægisaðgerðir

Ekki eru framkæmdir fyrirhugaðar á svæðinu.

Wegenerstöpull er annar tveggja steinstöpla (svipaður stólpi var reistur í Öskjuhlíð) sem reistur var af Alfred Wegener, þýskum vísindamanni, hér á landi vafalaust til viðmiðunar til að sýna fram á landrekskenninguna sína. Stöpullinn reisti Wegener í aprílmánuði árið 1930. Árið 2000 voru settar plötur með söguágripi á stöpullinn. Stöpullinn er ferkantaður, steypdur og rúmlega 3 m hár. Flatarmál er 1 x 1 m. Hann stendur við gangstétt efst á götunni Hegranes rétt hjá gatnamótum Arnarnes og Hegranes. Stöpullinn er ekki fornleifar en hefur sögulegt gildi.

Nr.	1458	Bæjarnafn	Arnarnes	Gömul nr.		Jarðatalsnr.	178
Svæði		Sveitafélag	Garðabær	Skráningad.	12.06.2014	Skráning	RT-ÓSÁ
Hlutverk	óþekkt	Tegund	Tóft	Friðað	Já	Flokkur	Búsetuminjar
Sérheiti	Þormóðsleiði	Minjagildi	Hátt	Ástand	Greinanlegar fornleifar		

Aldur	1500-1750	Hættumat		Hættuorsök			
Horfin		Horfin ástæða					
Leið		Umhverfi					
Lengd	0	Breidd	0	Hæð		Hleðslu umferð	
Túnakort		Örnefnaskrá	Ö-Arnarnes,2				
Mæling		Heimildir					
Isnet Y	357692	GPS N					
Isnet N	402997	GPS V					

Mótvægisaðgerðir

Ekki eru framkæmdir fyrirhugaðar á svæðinu.

Lítill algróin rúst er á mel á opnu og óbyggðu svæði á miðju Arnarnesi milli gatnanna Arnarness, Tjaldaness og Hegranness, um 15-20 m NA af Kuhlesdys [1455] og 40-50 m VNV af Wegenerstöpli [1457]. Rústin er , 3 x 3 m að ummáli með hólfi í miðju sem er 1 x 1 m. Hæð er um 1 m. Finna má grjót í innra hólfi en ytri veggir eru úr torfi. Þessi tóft hefur verið skráð sem Þormóðsleiði-Þormóðsdys.

Nr.	1460	Bæjarnafn	Arnarnes	Gömul nr.	GK 178:89	Jarðatalsnr.	178
Svæði	Arnarnes	Sveitafélag	Garðabær	Skráningad.	12.06.2014	Skráning	RT-ÓSÁ
Hlutverk	Vað	Tegund	Heimild	Friðað	Já	Flokkur	Samgönguminjar
Sérheiti	Arnarneslækjarvað	Minjagildi		Ástand			

Aldur		Hættumat		Hættuorsök	
-------	--	----------	--	------------	--

Horfin		Horfin ástæða	
--------	--	---------------	--

Leið		Umhverfi	
------	--	----------	--

Lengd		Breidd		Hæð		Hleðslu umferð	
-------	--	--------	--	-----	--	----------------	--

Túnakort		Örnefnaskrá	Ö-Arnarnes, 2-3,
----------	--	-------------	------------------

Mæling	GPS mæling	Heimildir	FSI 2009:89
Isnet Y	357496,1190	GPS N	
Isnet N	402509,1510	GPS V	

Mótvægisaðgerðir	
------------------	--

„Þar er Arnarneslækjarós, Arnarneslækjarvað og Arnarnesleirur fram undan langt fram á vog.” segir í örnefnalýsingu. „Arnarneslækjarvað lá rétt við lækjarmynnið yfir lækinn. Gat þar orðið alldjúpt þegar leysingar voru eða háflæði,“ segir í Skrá yfir örnefni og fiskimið. Lækjarfarvegurinn er breiðari þegar nær dregur ósnum.

Nr.	1461	Bæjarnafn	Arnarnes	Gömul nr.	GK-178:026	Jarðatalsnr.	178
Svæði	Arnarnes	Sveitafélag	Garðabær	Skráningad.		Skráning	RT-ÓSÁ
Hlutverk	Brú	Tegund	Heimild	Friðað	Já	Flokkur	Samgönguminjar
Sérheiti	Arnarnesmýrabrú	Minjagildi		Ástand	Ekki sést til fornleifa		

Aldur	1850-1920	Hættumat		Hættuorsök	
Horfin	Já	Horfin ástæða	Vegna vegagerðar		

Leið		Umhverfi	
------	--	----------	--

Lengd		Breidd		Hæð		Hleðslu umferð	
-------	--	--------	--	-----	--	----------------	--

Túnakort		Örnefnaskrá	Ö-Arnarnes, 3
----------	--	-------------	---------------

Mæling		Heimildir	FSI 2009:90	
Isnet Y	357562,2650	GPS N		
Isnet N	402485,3379	GPS V		

Mótvægisáðgerðir	
------------------	--

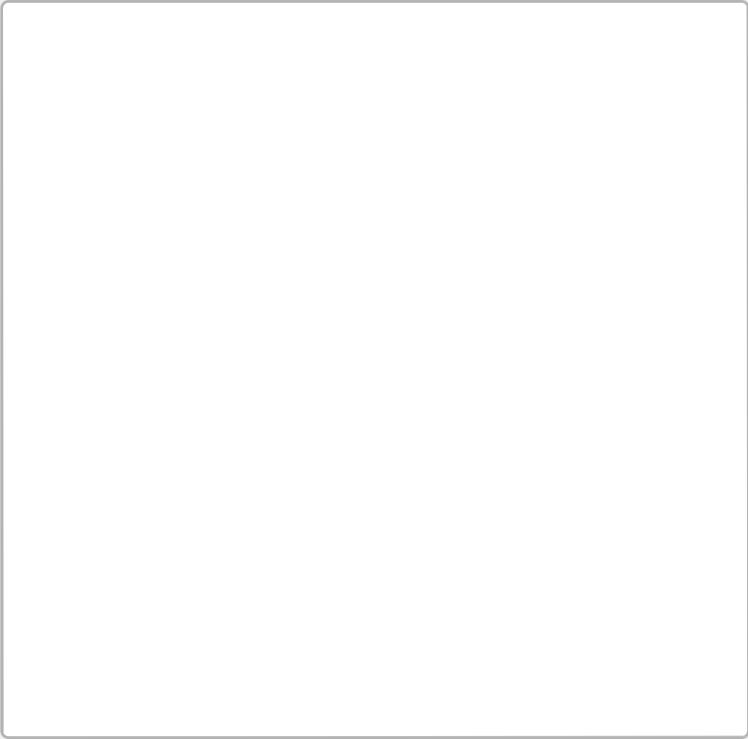
„Þegar fyrsta vegabótin var gerð um mýrina, var hún nefnd Arnarnesmýrabrú. Þá var byggð Arnarneslækjarbrú,” segir í örnefnalýsingu. Ekki er ósennilegt að Arnarnesmýrabrú hafi verið þar sem Hafnarfjarðarvegur liggur í dag en af frumgögnum herforingjarráðskortsins sem var gert 1902 eða þar um bil sést hvar trébrúin var yfir lækinn.

Nr.	1462	Bæjarnafn	Arnarnes	Gömul nr.	GK 178:027	Jarðatalsnr.	178
Svæði	Arnarnes	Sveitafélag	Garðabær	Skráningad.	12.06.2014	Skráning	RT-ÓSÁ
Hlutverk	Áningarstaður	Tegund	Örnefni	Friðað	Já	Flokkur	Samgönguminjar
Sérheiti	Tjaldhóll	Minjagildi		Ástand	Ekki sést til fornleifa		

Aldur		Hættumat		Hættuorsök			
Horfin		Horfin ástæða					
Leið		Umhverfi					
Lengd		Breidd		Hæð		Hleðslu umferð	
Túnakort		Örnefnaskrá					
Mæling	GPS mæling	Heimildir	FSI 2009:90				
Isnet Y	357485,45	GPS N					
Isnet N	402542,5470	GPS V					

Mótvægisaðgerðir

Ekki eru framkæmdir fyrirhugaðar á svæðinu.

„Ofan með [Arnarneslæk] var fossmiga, nefndist Mígandi. Þar upp af var Tjaldhólsmelur og Tjaldhóll,“ segir í örnefnalýsingu. Tjaldhóll er merktur á kort á bls. 24 í Örnefni og leiðir í landi Garðabæjar. Ekki var sjáanlegur náttúrulegur hóll á svæðinu. Á Tjaldhól áði fólk sem var á leið frá Reykjavík og suður með sjó. Alfaraleiðin [1452] lá þar framhjá og út yfir Garðabæjarhraun.

Nr.	1463	Bæjarnafn	Litla Arnarnes	Gömul nr.		Jarðatalsnr.	178
Svæði	Arnarnes	Sveitafélag	Garðabær	Skráningad.	27.08.2016	Skráning	RT-ÓSÁ
Hlutverk	óþekkt-útihús	Tegund	Tóft	Friðað	Já	Flokkur	Búsetuminjar
Sérheiti		Minjagildi		Ástand	Vel greinanlegar fornleifar		

Aldur	1500-1800	Hættumat	Engin hætta	Hættuorsök			
Horfin	Nei	Horfin ástæða					
Leið	Alfaraleið [1449]	Umhverfi					
Lengd	8,2	Breidd	4,3	Hæð	,8	Hleðslu umferð	
Túnakort		Örnefnaskrá					
Mæling	Uppmælingar	Heimildir					
Isnet Y	357521	GPS N					6406149
Isnet N	402545	GPS V					2154420

Mótvægisaðgerðir

Ekki eru framkæmdir fyrirhugaðar á svæðinu.

Tóft er tilheyrði sennilega Litla Arnarnesi [1449] og er utan túngarðsins [1465]. Tóftin er 8,2 m á lengd og 6,2 m á breidd, hlaðin úr torfi og grjóti. Inngangur er í austur frá fjöru. Tóftin liggur rétt norðan við alfaraleið [1452]. Það er ekki ljóst hvert hlutverk hennar er en hún gæti verið útihús frá Litla Arnarnesi eða verið naust. Hún er vel gróin.

Nr.	1465	Bæjarnafn	Litla Arnarnes	Gömul nr.	GK-178:029	Jarðatalsnr.	178
Svæði	Arnarnes	Sveitafélag	Garðabær	Skráningad.	12.06.2014	Skráning	RT-ÓSÁ
Hlutverk	Túngarður	Tegund	Garðlag	Friðað	Já	Flokkur	Búsetuminjar
Sérheiti		Minjagildi		Ástand	Vel greinalegar fornleifar		

Aldur	1500-1700	Hættumat	Engin hætta	Hættuorsök			
Horfin		Horfin ástæða					
Leið		Umhverfi					
Lengd	45	Breidd	1	Hæð		Hleðslu umferð	
Túnakort		Örnefnaskrá					
Mæling		Heimildir	FSI 2009:90				
Isnet Y	358232	GPS N					
Isnet N	403184	GPS V					

Mótvægisaðgerðir

Ekki eru framkæmdir fyrirhugaðar á svæðinu.

Túngarður Litla Arnarness er um það bil 11 m austur og suður af bæjarhól Litla- Arnarness [1449] og suðvesturendi garðlagsins er afar ógreinilegur. Túngarðsbrotið er um 45 til 50 m langt og liggur nokkuð beint NA-SV, það virðist vera breiðast um 1 m og mest um 0,3 m á hæð. Að NA rennur garðurinn saman við þýft og gróið umhverfið í átt að sjónum. Frá NA enda og 22 m SV er garðurinn sem lág, gróin og aflöng bunga í umhverfinu. Þá verður hann greinilegri sem röð af meðal stóru grjóti (oft um 0,3 m í þvermál) í um 10 m, en rest garðlagsins til SV er fremur ógreinileg mosa- og lyngvaxin, þar til garðurinn fellur algerlega inn í umhverfi sitt. Þar sem grjót sést í garðinum, er einungis hægt að greina eitt umfar og er það nokkuð sokkið. Það er ef til vill til merkis um aldur garðsins, að hann er þveraður með gamalli leið [1452] og er því líkast eldri en alfaraleiðina.

Nr.	1473	Bæjarnafn	Arnarnes	Gömul nr.	GK-178:038	Jarðatalsnr.	178
Svæði	Arnarnes	Sveitafélag	Garðabær	Skráningad.	12.06.2014	Skráning	RT-ÓSÁ
Hlutverk	Útihús	Tegund	Tóft	Friðað	Já	Flokkur	Búsetuminjar
Sérheiti		Minjagildi	Lítið	Ástand	Ógreinilegar fornleifar		

Aldur	1800-1900	Hættumat	Mikil hætta	Hættuorsök	Vegna framkvæmda		
Horfin		Horfin ástæða					

Leið		Umhverfi	Vel gróið og þýft				
------	--	----------	-------------------	--	--	--	--

Lengd	5,5	Breidd	5	Hæð	0,40	Hleðslu umferð	
-------	-----	--------	---	-----	------	----------------	--

Túnakort		Örnefnaskrá					
----------	--	-------------	--	--	--	--	--

Mæling	GPS mæling			Heimildir	FSI 2009:93		
Isnet Y	357314,8850	GPS N	6405998				
Isnet N	402967,7920	GPS V	2155644				

Mótvægisaðgerðir	Könnunarskurð ef byggt verður á lóðinni.
------------------	--

Tóft er á óbyggðri lóð Mávaness 5, rétt norður af Arnarnestúngarði [1440] og vestur af gangstétt. Tóftin er mjög óljós og algróin. Hún er 6 x 5 m að stærð og snýr A-V. Sjá má grjót í veggjum en veggir eru úr torfi. Tóftin er hæst um 0,3 m. Stórt grjót hvílir ofan á tóftinni austarlega. Þetta er sennilega eitt af útihúsunum frá Arnarnesi ekki virðist tóftin vera mjög gömul.

Samkvæmt skipulaginu verður byggt þarna

Aðeins er fjallað um Þjóðleiðina -
Alfaraleiðina í skýrslunni.